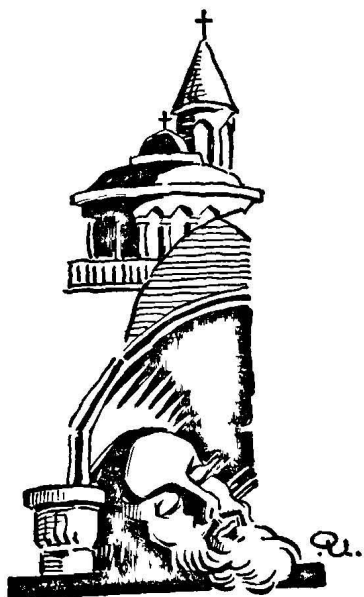


ՄԻՈՒ

ԱՄԱՍՁԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐԱՅԱՆՂԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ



ԺԹ. ՏԱՐԻ - ՆՈՐ ՀՐԶԱՆ 1945

"SION", an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in

JERUSALEM - PALESTINE

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԴՐԱԿԱՆ		երես
— Անցնող տարին.	ԽՄԲ.	129
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
— * * *	Ե. Վ. Տ.	134
ԲԱՆԱՍՏԵՂԺԱԿԱՆ		
— Կ'իջնես ինձի.	Եղիշկալի.	137
Ձեկոյց եւ Տեղեկագիր՝ Ամեն. Սրբազան Պատրիարք Զօր ուղեւորութեան ի Սուրբ Էջմիածին.		139
ԿՐՕՆԱԳԱՏՄԱԿԱՆ		
— Աստուածաւանդի Հայերէն հին բարգմանու- թիւնները (3).	ՆՈՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԾՈՎԱԿԱՆ	145
— Ներսէս Շնորհալի.	Թ. ՕՇԱԿԱՆ	149
ՆԵՋՈՒԱԳԻՏԱԿԱՆ		
— Յունական ազդեցութիւնը Հայերէնի վրայ.		153
— Եբրայական ազդեցութիւնը Հայերէնի վրայ.	ՊՐՈՖ. Լ. ԱՃԱՌԵԱՆ	156
ԳՐԱԽՕՄԱԿԱՆ		
— L'Eglise Apostolique Arménienne et sa doctrine.	ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԵՂԱՅ	158
— Մուք Յաւեր.	ԳԵՂԱՄ Գ.	159

Բ Ա Ժ Ն Ե Գ Ի Ն

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգինն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիկին 6
կամ մէկ ու կէս Ամերիկեան Տօլար:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է

Հասցէ՝ *Rédaction de la Revue Arménienne SION*
Patriarcat Arménien, Jérusalem-Palestine

Ս Ի Ո Ն

ԺԹ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1945

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

9-10

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՆՑՆՈՂ ՏԱՐԻՆ

Անցաւ տարին, կ'ականարկենք Ս. Աթոռոյ ելեւմտական տարեշրջանին: Այս բառը թէ՛ կարճ և մունջ, կը բովանդակէ սակայն յոգնութիւններու և հոգեկան ու ֆիզիքական սրտատնուամներու շրջան մը, բայց զոհացուցիչ Ս. Աթոռոյ համար՝ ինչպէս ելեւմտական ու վարչական, նոյնպէս հոգեկան տեսակէտով:

Տնօրէն Ժողովոյ համարատուութեան տեղեկագիրը, իրականացած պիւտճէի ցուցակը, նոր պիւտճէն, եղելութեանց և թիւերու դասաւորեալ մանրամասնութեամբ՝ հանգամանօրէն կը պատկերացնեն այս զոհունակութիւնը, մանաւանդ այս տարուան համար, մեր Միաբանական կեանքի ներքին զործունէութեան բոլոր երեսներուն վրայ. 1. Կրօնական, 2. Վարչական եւ Էլեմենտական, 3. Կրթական եւ Իմացական, 4. Կալուածական և 5. Համըային ու ժողովրդական:

1. — Կրօնական կեանքը, որ հիմն իսկ է մեր զործունէութեան, քանի որ այս Աթոռը ամէն բանէ առաջ աստուածապաշտութեան կայք մըն է, բոլորեց իր բնականոն ընթացքը, աւանդական կանոնաւորութեամբ: Ս. Աթոռոյ զինուորեալ Միաբանութիւնը ըրաւ կարելի իր լաւագոյնը, չէն ու պայծառ պահելու համար այն բոլոր սրբապայրերը, որոնք մեր նախնիքներէն կը մնան մեզի իբրեւ անփոխարինելի սրբութիւն և աւանդ: Անշուշտ թէ պայմանները փոխուած են և նիւթական ու բարոյական շատ աւելի լայն զոհողութիւններու կը կարօտին այժմ սուրբ տեղիք. հակառակ ասոր սակայն, չչիլեցաւ ոչ մին այն կանթիւններէն՝ զորս մեր երջանիկ նախնեաց շերմոնաւորութիւնը վառած ու դրած է տնօրինական սրբատեղեաց մեր իրաւունքներուն վերեւ, Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյս պատուոյն և ազգին մխիթարութեանը համար: Հանապազօրեայ պաշտամունք, և տօնական հանդիսութիւնք կատարուեցան անխափան: Գործադրուեցաւ մեր իրաւունքներու ամբողջութիւնը՝ սրբատեղեաց բոլոր մարգերուն վրայ, առանց դուրս նահանջի: Եւ այս բոլորը ոչ միայն Ս. Աթոռոյ անմիջական շրջանակէն ներս, այլ նաեւ ի Յոպպէ, յԱմման և ի Հայֆա, ուր Ս. Աթոռը ներկայացնող հոգևորականներ իրենց լաւագոյնը կ'ընեն, լեցնելու համար վերոյիշեալ վայրերու մէջ մեր Ժողովուրդի կրօնական և կրթական պէտքը: Զատկական

ուխտաւորութեան շրջանը այս տարի ևս բոլորուեցաւ սրտազրաւ վայելչութեամբ։ Սփիւռքի մօտաւոր ծայրերէն եկած այս տարուան աւելի քան չորս հարիւր ուխտաւորները, շուրջ երեք շաբաթներ հիւրընկալուեցան Ս. Յակոբեանց դարաւոր մենաստանէն ներս, ընդունելով հոգևոր լի ու լի մխիթարութիւն, և մեկնեցան լայնցած շունչով։

2. — Վարչական եւ ելեւեմական վիճակնիս, իբրեւ շարունակութիւնը անցեալ տարեշրջաններու վիճակին, զոհացուցիչ եղաւ ամէն մասամբ։ Տնօրէն ժողով, Կրօնական ատեան, և պատահաբար՝ պէտքերու համեմատ կազմուած Մարմիններ և Յանձնաժողովներ զործեցին պարտաճանաչ կանոնաւորութեամբ, շարժման մէջ դնելով և վարելով Հաստատութեանս ներքին կեանքը և թեմական գործերու ընթացքը։ Նախագծուած պիտոճէն, բացի ինչ ինչ կէտերէ, ուրոց մասին Տնօրէն ժողովը, առաջ կամ յետոյ, տնօրէնութիւններ ըրաւ, դիմաորելու համար հարկեցուցիչ պահանջները, զործադրուեցաւ մերձաւոր ճշտութեամբ, բացի քանի մը աննշան ելեւեմներէ, արդիւնք պատերազմի հետեւանքով ստեղծուած պայմաններուն։ Որով վերջացող տարին աւելի քան զոհացուցիչ եղաւ։ Բաց չունինք, ու կը փակենք մեր ելեւեմական տարին Լ. Պ. 5139 տարեկան արդեանց առաւելութեամբ, և այս՝ տնտեսական աննպաստ պայմաններու տակ. և եթէ այս զուտորէն զեղիւնք ներկայ տարուան ծախուց առաւելութիւնը Լ. Պ. 2889, դարձեալ կ'ունենանք Լ. Պ. 2250 զուտ արդեանց առաւելութիւն մը։

Մեր յարաբերութիւնները Հայ Եկեղեցւոյ նուիրապետական Աթոռներու և առաջնորդութեանց, տեղական կառավարութեան, օտար պատրիարքարաններու, եկեղեցիներու և միաբանութեանց, ոչ-քրիստոնէայ հասարակութեանց կրօնական իշխանութեանց և հիւպատոսութեանց և ամէն ազգաց երեւելեաց հետ շարունակուեցան, ըստ առաջնոյն, օրինաւորութեան և պատշաճութեան սահմաններուն մէջ։ Բարեխնամ կառավարութիւնը աւելի քան համակրալից է մեզ հանդէպ. երկու միւս պատրիարքարաններու, իրաւակից ազգաց և Միաբանութեանց եւ հետեւակ հասարակութեանց հետ եղբայրական են մեր յարաբերութիւնք. ոչ մէկ վէճ չէ պատրած մեր քրիստոնէական սէրը. այլակրօն՝ Իսլամ եւ Հրեայ հասարակութեանց եւ երեւելեաց հետ եւս ունինք սիրալիր յարաբերութիւններ, պաշտօնական եւ պատահական այցելութիւններով ամրապնդուած, նոյնպէս նաև հիւպատոսներու եւ պետական և այլ պաշտօնատանց հետ, որոնք միշտ համակրանք միայն ցուցած են Պատրիարքարանին հանդէպ։

Մեծ եղաւ մեր ուրախութիւնը երբ Ամեն. Հայոց Հայրապետութեան Տեղակալէն ընդունեցինք 18 Յունուար 1945, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութեան վերաբերեալ հեռագիրը։ Այս առիթով Ն. Ամենապատուութիւն Ս. Աթոռիս Գահակալը և Ս. Աթոռոյ ինթակայ թեմերու մէջէն ընտրուած Ս. Էլմիածնայ աշխարհական պատգամաւորը՝ Պ. Պենոն ճռեան, Էլմիածին մեկնեցան, կաթողիկոսական ընտրութեան ի խնդիր, և 22 Յունիս 1945, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրուեցաւ Մայր Աթոռոյ Ազգընտիր Տեղակալ՝ Տ. Գեորգ Արքեպս. Չէօբէճեանը։ Ուրախութեան աւելի սրտագին պարագայ, ընտրութիւնն է Ս. Աթոռոյ Գահակալին Ամեն. Տ. Կիւրեղ Ն. Վրդ. Իսրայելեանի, 20 Հոկտ. 1944, որ կաթողիկոսական ընտրութիւնէն վերջ ընդունեց Նպիսկոպոսական աստիճան և պատիւ

արքունիքան: Ս. Աթոռոյ Միաբանութիւնը բարեպատեհ այս ընտրութեամբ միութարուած կը զգայ ինքզինքը իր վիշտին մէջ, զոր առթած էր Հոգեւոյս Տ. Մեսրոպ Ս. Պատրիարք Հօր մահը տարւոյս սկզբնաւորութեան:

Յիշատակութեան արժանի երկրորդ պարագան, ընտրութիւնն է Ս. Աթոռոյ Լուսարարապետ Հոգ. Տ. Եղիշէ Վրդ. Տէրտէրեանին, 21 Դեկտ. 1944:

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան հետ ևս մեր յարաբերութիւնները եղած են միշտ սիրալիր: 9 Մարտ 1945, ուրախութիւնն ունեցանք մեր մէջ ունենալու Նորին Վեհ. Կիլիկիոյ Ընտրեալ Կաթողիկոս՝ Տ. Իարեգլին Ս. Արքեպս. Յովսէփեանը: Վեհափառը երկու շաբաթներ Ս. Աթոռիս հիւրը եղաւ, իր Աթոռը մեկնելէ առաջ:

3. — Կրօնական եւ իմացական կեանքը նոյնպէս ընթացաւ կարելի կանոնաւորութեամբ: Ժառանգաւորաց Վարժարանը, որ սերմնարանն է մեր յոյսին, թէև ստացաւ իր կերպարանքը, բայց կը դանդաղի լեցնելու մեր պէտքը: Տասնեկինգ տարիներէ իվեր, ցարդ, կարելի է եղած աշակերտութեան թեկնածուներ հոգալ զլիաւորաբար Միւրիոյ, Լիբանանի և Եգիպտոսի նախակրթարաններէն, այժմ տակաւ կը դժուարանան նախկին դիւրութիւնները և բարեացակամ յօժարամտութիւնը, մանաւանդ մեր բարեկեցիկ դասակարգէն: Հոգեւոր աշակերտութեան փափաքի նուազում՝ թէ Սփիւռքի մեր դպրոցներու մէջ յառաջ եկած նոր ոգի մը, դիւրին չէ ճշտել թէ այս երկու ազդակներէն ո՞րն է որ կը պակսեցնէ այսպէս ընծայացունելու թիւը, որոնք շատ անգամ իրենց ասպարէզի կէս ճամբուն կը հեռանան:

Ներկայ տարեշրջանին սկիզբը, ժառանգաւորաց ընդհանուր թիւն էր 26, Դ., Ա. և Նախապատրաստական դասարաններու վրայ բաշխուած: Ներկայիս ժառ. Վարժարանը ունի երեք դասարան 29 աշակերտներով, 7 աշակերտներու ևս կը սպասուի, և ըստ այնմ եղած են արդէն պատրաստութիւնները: Իսկ Ս. Աթոռոյ Ընծայարանը ունի մէկ դասարան միայն, 3 ուսանողներով, որոնք ի մօտոյ Սարկաւազ պիտի ձեռնադրուին՝ եթէ Տէրը կամենայ: Ոչինչ կրնայ լինիլ կատարեալ անշուշտ, զո՞ր պէտք է ըլլանք որ Վարժարանը իր երկու բաժիններով կը քալէ միշտ դէպի իր նպատակը, առայժմ թէև ոտն առ ոտն, բայց անսպթաբ:

Մեր Հոգեւոր Դպրանոցէն դուրս, Ս. Թարգմանչաց Վարժարանը ևս ունեցաւ անցնող տարուան ընթացքին կրթական փայլուն արդիւնք: Մանկունք և պատանիք, երկու սեռէ շուրջ 800 աշակերտներ: Ծնորհիւ Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի Տեսչին և Ս. Աթոռոյ Վարչութեան, վարժարանը կը վայելէ լայն հոգածութիւն, և ունի ինքնաբաւ և բարգաւաճ վիճակ մը՝ այն ալ արդիւնք մեր ժողովուրդի տոհմիկ նախանձախնդրութեան իր զաւակներու կրթութեան գործին մէջ: Թէ ժառ. Վարժարանի և Ընծայարանի և թէ Ս. Թարգմանչաց Վարժարաններու Տեսչութիւնը կը վարէ Հոգ. Տ. Սերովբէ Վրդ. Մանուկեանը, Ասկէ գատ իրենց կրթական շրջանը յաջողութեամբ բոլորեցին նոյնպէս Ս. Աթոռոյ Թեմական շրջանական պատկանող միւս վայրերէն Յոպպէ, Հայֆա և Ամման: Յոպպէ որ մեր թեմերուն զլիաւորն է թէ իր բնակչութեամբ և թէ մանաւանդ իր կալուածական ու կրթական արդիւնքով, ունի վանք և փառաւոր վարժարան: Ս. Աթոռը երեք վարդապետներ արամադրած է վարելու համար

Յոսպպէի կրօնական և կրթական գործը: Ուրախ ենք հոս յայտնել կարենալու թէ Ս. Աթոռոյ այդ հարազատները կարելի չանասիրութեամբ կը կատարին իրենց պարտականութիւնը, առարկայ տեղւոյն հասարակութեան գոհունակութեան և գնահատանքին: Յոսպպէի վանքին ու վարժարանին Տեսուչն է Հոգ. Տ. Բարզէն Աբղ. Ապատեան, ժամարար և դպրոցի աւագ դասատու՝ Հոգ. Տ. Կոմիտաս Աբղ. Սիրունեան և վարժարանի կրթական Տեսուչ՝ Հոգ. Տ. Արթուր Վրդ. Հատիտեան: Պէտք չէ մոռնալ հոս աշխատանքի բաժինը վարժարանի Հոգաբարձական Մարմինն, որ իր լաւագոյնը կը ջանայ՝ յօգուտ հայ դպրոցին և կրթութեան: Յոսպպէի վարժարանը ունի 320՝ աշակերտներ, Նախակրթարանի և Մանկապարտէզի բաժիններով, որոնց կրթական և մարմնակրթական արդիւնքները այս տարի ևս եղան զոհացուցիչ և գնահատելի:

Հայֆան ունի ժամատուն և դպրոց, այս նորակազմ հայազաղութը ևս պէտք ունի իր սեպական դպրոցն ու Եկեղեցին ունենալու, և այս փափաքը կը կազմէ առաջինը Ս. Աթոռոյ մօտաւոր յառաջդրութիւններուն: Վարժարանը ունի 275 աշակերտներ՝ հոգևոր Հովիւին եւ Տեղական Մարմնի հսկողութեան ներքեւ:

Նոյն է պարագան նաև Անդրյորդանանի նորահաստատ հայութեան համար: Հոս ևս հայ զաղութը չունի սեպական Եկեղեցի և դպրոց, և վարձուած շէնքի մը մէջ կը սնտեսէ իր կրօնական ու կրթական պէտքը: Վարժարանը ունի 120 աշակերտներ, հոգևոր Հովիւին ու Տեղական Մարմնի հսկողութեան ներքեւ, Հայֆայի հոգևոր Հովիւն է Հոգ. Տ. Հմայեակ Վրդ. Ինթոյեանը, Իսկ Ամմանին՝ Հոգ. Տ. Կորիւն Աբղ. Մանուէլեանը:

Ս. Աթոռիս տպարանը չկասեցուց իր թափը, հակառակ թուղթի և պիտոյից սղութեան, Սիւն Պաշտօնաթերթը շարունակուեցաւ անխափան, լոյս տեսան 1945-ի Օրացոյցը, Թ. Սեւակի Յիւր Բերքուածները, Յ. Օշականի Ներ Մեռնիլ Գիտեմք, Համապատկեր նոյն հեղինակէն, Եղիվարդի Լեւան Վրայէմ, ՀԵՄ Եռամսեայի տարեկան երեք թիւերը, Հ. Յ. Մ.-ի Մրազիր - Կանցնագիրը և մանր մունր զանազան հրատարակութիւններ:

Զոյգ մատենադարաններ կը պահպանուին հոգածութեամբ: Չենք յիշեր Վերոց Թարգմանչաց — Գուրեան՝ մրցանակաբաշխութիւնը, որ չներկայացուած բաւարար գործերու պատճառաւ պատերազմի սկիզբէն ի վեր կը սպասէ:

4. — Կալուածական բաժինը, որ Հաստատութեանս ընդհանուր մատակարարութեան կենսական շիղջն է, անցեալ տարեշրջանին ունեցաւ զոհացուցիչ վիճակ մը. Երուսաղէմի կայուածներուն վարձատուութեան, պայմանաւորման և հսկողութեան գործը կատարուեցաւ կանոնաւորութեամբ: Շինուածական տեսակէտով անցնող տարին եւս արդիւնաւոր չեղաւ, պատերազմի հետեւանքով շինուածանիւթերու հազուադիւր և սուղ ըլլալուն համար կարելի չեղաւ շարունակել վանքապատկան հողերու վրայ նոր շէնքերու կառուցման գործը, բացի քանի մը աննշան նորոգութիւններէ և յաւելումներէ:

5. — Համրային ժողովրդական. — Մեր հոգևոր և բարոյական խնամքին ներքեւ զտնուող մերազնեայ ժողովուրդին հանդէպ մեր պարտականութիւնները կատարուեցան մեր պարտաւորութեանց և սիրոյն համեմատ: Բացի Եկեղեցւոյ մէջ բաշխուած պաշտամանց և քարոզութեան հոգևոր անունդէն, բացի դպրոցա-

կան միջոցներով անոր տրուած կրթութեան և ուսման հարցէն, բացի նոյնպէս յոյժ աղքատներու համար ընձեռուած նիւթական նպաստէն, Ս. Աթոռոյ իշխանութիւնը կը հովանաւորէ Երիտասարդական, Դպրոցական և Բարեգործական Միութիւններ, օժանդակ ըլլալով անոնց իրենց բոլոր ձեռնարկներուն մէջ։ Ասոնց կարգէն են Հ. Ե. Միութիւնը, Աղքատախնամը, Ս. Թ. Շրջանաւարտից Միութիւնը, որոնք Ս. Աթոռոյ անմիջական հսկողութեան ներքե կը գործեն։

Ահա տարուան մը պատկերը՝ իր ընդհանուր գիծերուն մէջ, պատկեր՝ գոր կը կարծենք թէ գոհացուցիչ է, նկատի առած արտաքին ու ներքին պայմանները որոնք թոյլատու չեղան աւելիին։ Անշուշտ թէ կարիքները որքան գոհացում ստանան, չեն կրնար նուաճել աղաղակով պէտքերը, որոնք կը ներկայանան։ Միաբանութիւնս կը զիտակցի ատոր՝ նուիրելով ինքզինքը այս Սուրբ Տանը պահպանութեան և բարգաւաճման գործին։ «Օրս կորանցուցի» կ'ըսէր Հռովմայեցի կայսրը, եթէ օրուան մէջ բարիք մը չկարենար ընել։ «Տարինս շահեցանք» կրնանք մտածել անխղճահար զգացումով, անդրադառնալով անցնող տարեշրջանին վրայ՝ Հաւատքով, սիրով և յոյսով բովանդակ Միաբանութիւնը նուիրուեցաւ իր պարտականութեան, և ջանաց ընելու իր լաւագոյնը։ Թերիներ կան անշուշտ, և որքան լրիւ կատարենք մեր պարտքերը, միշտ աւելի պիտի երևին թերիները։ Պատերազմի հետևանքով ստեղծուած տնտեսական տաճնապը Ս. Աթոռին ևս թոյլ չտուաւ իրականացնելու այն լաւաշարութիւնները որոնք տարիներէ ի վեր իրը կը ֆնան։ Ձեռագրաց Մատենադարանի արդիացումը, հոն պահուած գանձերու հանրութեան սեպականութեան վերածումը, Ս. Յակոբեանց-Տպարանին ընդարձակումն ու կատարելագործումը, օժտելով զայն տողաշար մեքենաներով, կը ֆնան տակաւին փափաք և ծրագիր։ Տայր Աստուած որ շուտով վերջ գտնէին ժամանակին չարիքները, և Նորին Ամենապատուութեան և Միաբանութեանս այս բարի փափաքները գտնէին իրենց իրագործումը։

Ուրախ ենք հոս յայտնել կարենալու թէ Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյն նկարներու խնդիրը, որ ծանօթ պատճառներով յետաձգուած էր, իրագործուելու վրայ է արդէն։ Գործը յանձնուած է Պէյրութաբնակ տաղանդաւոր ճարտարապետ և նկարիչ Պ. Մ. Ալթունեանին, որ սկսած է արդէն գործի։ Անկասկած ենք թէ Հայ Ոճին մէջ գեղեցկացած Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին՝ շուտով պիտի ունենայ սպասուած նկարները, ցեղային ոգիի նոր շուրկաթումներով պայծառացած։ Այս մասին մեծ է մեր վստահութիւնը, վստահի Պ. Ալթունեան արդէն ծանօթ է իր հայեցի տաղանդին հրաշք գեղեցկութիւններովը։

Փառաւորենք ամէնքս ալ բարութեանց Տէրը, որ մեզի շնորհեց կեանք և պատեհութիւն, կատարելու այս Սուրբ Տան հանդէպ մեր պարտականութիւնները, ըստ չափու մեր կարողութեան։

ԽՄԲ.

ԿՐԾՆԱԿԱՆ

Խաղաղութիւնը բազմաթիւ ձեռքով
գիտադաստիարակութիւն զինւ
ծեց, աշխարհը աւելաւոր
սայ՝ ամառ եւ ձմեռ:

(ՅՈՒՆՏ. ԺԴ. 27)

Այս խօսքերը արտասանուեցան մատնութեան նախօրեակին, վերջին ընթերցելի սեղանին շուրջ, երբ խաչին շուքը շատ մօտ էր: Տրտմութեան և խռովքի պահեր էին, առաքեալները կը զգային սուրկա հեռուութիւնը արարածի մը ինչպէս, ու կը սեղմուէին Յիսուսին շուրջը: Հարցումները որոնք կ'առաջարկուէին, նախածքներ որոնք կը կառուէին իրեն, նշաններ են ներքին այդ անապահովութեան, անստորի՝ բայց զգալի երկրաշարժ: Առաքեալները բնագործին կը սեղան թէ՛ պարտիկ են իրենց նաւակները, ու շատ ընդարձակ արարածի գիշերքուան: Անոնց բոլորի հոգին կ'որոնէ միջնաբերդ մը, անոր համար վարդապետին կը կառուէին, իրենց էութեանը բոլոր մանրաթելերով, արգիլելու համար անդունդ որ կը շինուի, որ կ'մտնենայ: Բայց Յիսուս զօրացած է ներքեւնայն ու խաղաղ, անիկա յաղթանակը չահած կ'երեւի պատերազմէն առաջ, և իր տրտմութիւնը անտեսանելի բայց քաղցր ուրախութիւն մը ունի: Վաղապագային թողում ձեռք բառերը՝ այդ յաղթանակին արտայայտութիւնը կը կազմեն:

Վտանգի պահերուն մենք յաճախ սովոր ենք ըլլալ տրտում, ամբոխուած եւ վատ, ստորնացնելով զմեզ մեզի: Երբեմն սակայն այդ վիճակները կը լուսաւորեն զմեզ՝ ու մենք կ'ըլլանք քաղցր ու խոր՝ տեսլականին առջև, որ այնքան հեռու կը թուէր, և որ այնքան մօտ է այժմ, և որուն գիտակցութեամբ է որ կ'երթանք, իբրեւ ամենաստորգ փառքին, մեզմէ մեզի: Յաղթանակ մը կարենալ շահելէն զերաւ զանց է պարտութեան մը անվրդով քաղութեամբ հանդուրժելը, վասնզի այս վերջինը հոգեկան աւելի մեծ ճիգի կը կարօտի: Ուժ և քաղութիւն պէտք են անշուշտ, ձեռնարկ մը յաջողցնելու պարագային, սակայն ազնիւ և մեծ նկարագիր անհրաժեշտ է, որպէսզի առաքանտիւն խլուելէն վերջ, ու-

րիշ առաքանտ մը կարենայ բարձրանալ ցոկանաւին վերեւ: Զի բաւեր միայն յաղթանակներ շահիլ, այլ անհրաժեշտ է մաքուր հանդուրժելի գիտնալ մեծ ցաւերու, կարենալ դիմակալելու վտանգը, որ շատ յաճախ կ'ընկնէ զմեզ դեռ մեզի չհասած: Կարելի է սորվեցնել ճշմարտութիւն մը, երբ տէր չես անոր: Սաղաղութիւն մը ներքին ճշմարտութիւն մըն է, սակայն բընական պայման մը է կեանքին: մենք անոր կրնանք տիրանալ այն ատեն միայն, երբ մեր ներքին ուժերը կը հակադէպն արտաքին այն ազդեցութիւնները՝ որոնք կրնան ներգործել մեր վրայ: Ու յետոյ պէտք է մոռնալ որ կեանքի այս բերուածները աւելի լայն արձագանք կը գտնեն մեծ անձնաւորութիւններու մէջ, քան սովորական մարդերու վրայ: Մեծ ծովերը իրենց մեծ փութորկները կ'ունենան:

Եթէ նիւթական խաղաղութիւնը արգիւնք է մարդուն մէջ արտաքին և ներքին կարենելուն, և անոնց զոհացում տուող անհրաժեշտութեան հաշտեցումին, հոգեկան մեծ ձգտումները իրենց զոհացումը կ'որոնեն ուղբերգական՝ բայց կեանքի բարձրագոյն մարդկերուն մէջ և նպատակներուն առջև: Սաղաղ գիտելիք խաղաղութիւնը ուրախութիւն կը պատճառէ Յիսուսին, բայց անիկա սոսկում միայն կրնայ պատճառել առաքեալներուն: Սաղաղութիւնը այն ատեն միայն կ'արգաստեղծուի, երբ իրական համեմատութիւն մը կը ստեղծուի մեր պարտականութեանց և ուժերուն միջև, և այս պարագան զգացումներէ վեր իրականութիւն մըն է: Յիսուս կարմիր ուխտ մը ունէր, ամէն մարդ պիտի ունենայ այդ ուխտը ու կամ կանուխ, իր կեանքի մէջ վայրկեանին, և իր ուժերը բաւ էին զայն դիմաւորելու, ու ինք խաղաղ և հեռաքար, անհասկնալի ըլլալու աստիճան խաղաղ: Սաղաղութիւնը բարոյական հրահանգ մը է, ընկեր մարդերէն ընկեր մարդերու պարտադրուած, ոչ ալ ժամանակաւոր զգացում մը, կամ կեցուածք մը որով առիթներու վերապահուելիք, անիկա կը բխի միջ էութեան ամենախոր ալքերէն, և զգացական ըլլալէ աւելի բան մըն է, ներգաշնակութիւն մը, գիտակցութիւն մը հոգեկան պէտքերուն և անոնց արժէքին: Անոր համար է որ խաղաղութիւն չի գար մեզի երբ կը

խուսափինք վտանգներէն կամ դժուարութիւններէն, այն՝ աշխարհը որ կրնայ գիտակցելու և հաշտեցնել զանոնք ինքզինքին հետ։ Ուղղադուծութիւնը միութարութիւն մը չէ որ միզի կուգայ առերեսով, շատ անգամ ամենէն թանկագին բաներու կորուստին գինովը, որ մոռացութեամբ ըստացուած խաղաղութիւն է, և որ կարելի է մարմնաւոր կոչել։

Ուղղադուծութիւնը պաշտպանողական կեցուածք մըն ալ չէ կեանքի հարուածներուն, վտանգներուն և անձկութիւններուն գիտացալ հոգւայն յարձակողականը, որ զայն սիրով կ'ընդունին։ Տեսակ մը ստեղծագործութիւնը եթէ կ'ուզէք, վասնզի խաղաղութիւնը բարձրագոյն և իրական այդ ներշնչումներէն վերջն է որ կուգայ մեզի։ Յիսուս գերագոյն ներշնչումին մէջ է խաչին արևոտ պատկերին առջև, և զալիք ողբերգութիւնը՝ վերստեղծում մըն է իր մէջ, ինք ներշնչումով է հետևաբար որ կ'երթայ անոր։ Առաքեալները զուրկ են անկէ, անոնք մինչև այն ատեն ընդունողներ էին հրած ճշմարտութեան, բայց օւրիշ բան է ընդունել ճշմարտութիւնը, և ուրիշ՝ զայն կրել և արգասաւորել։ Տրտում է Յիսուս, գերագոյն ուրախութիւններու տրտումութեամբ։ Իր խօսքերուն, իր մատածաներուն, առաքեալներու նկատմամբ իր ունեցած գերագոյն սիրոյն ու բարեկամութեան մէջ, ան նման է մարմնուն ճառագայթի մը՝ գիշերուան մութէն տարուբեր։ Մարդն ու Աստուած կը ճակատին իր մէջ, լոյսը և կարմիր տիղմը մարդուն կ'ոգորին, սակայն յաղթական է գերագոյնը, և շահուած՝ խաղաղութիւնը։ Առաքեալները գալիքին սարսափը ունին, անպատրաստ է անոնց հոգին, չեն հագած ներքին վստահութեան զրահը, չեն կնքած իրենց հոգիին կարմիր օւխտը, վասնզի վտանգը աւելի է իրենցմէ, և անոնք ներշնչուած չեն խաչէն, ու պիտի հոգան թշնամիներու ձեռքին մէջ, նման հետազուրկ Սամոնին։ Քաշի մը ժամ վերջ, անոնցմէ մին՝ երեք անգամ պիտի ուրանայ իր Տէրը, և ուրիշներ պիտի խուսափին, ծածկուելու համար ինքզինքնին գիշերուան մէջ։ Բայց Յիսուս խաղաղ պիտի մնայ քահանաներու ատենաներուն՝ և Պիղատոսին առջև, որովհետև խաչը արիւնոտ բայց գեղեցիկ քերթուած մըն է,

զոր ինքն է յղացեր, ինքզինքին հետ և ինքզինքով, և իր գիշումն ու զօհողութիւնը գերագոյն ստեղծումի տրտում քաղցրութիւններ կը բերեն իրեն։

Մարդկային յարացոյցները երկիքի չափ բարձր են և անմարմին, հոգին է որ զանոնք կը հիւսէ կեանքին։ Ուղղադուծութիւնը բնական վիճակը չէ աշխարհին որ պատահաբար կը վրդուի պատերազմէն։ Պատերազմը անխուսափելի է, եթէ զայն արգելադրէ ճիշդը։ Ուղղադուծութիւնը ստեղծել պէտք է, և երանելի են զայն ստեղծողները։ «Ինչ գեղեցիկ են լեռներու վրայ ոտներն անոր» որ խաղաղութիւն կը քաւորէ . . . »։ Յետոյ խաղաղութիւնը իրբե նպատակ քաղաքական և քաղաքակրթական ճիշդին, բացակայութիւնը չէ քայն պայքարին օրնապայմանն է կեանքին և յաւաքիմութեան, այլ դրական և ուժական աղագի մը՝ իրբե յաղթանակը ոգիին, նիւթին և անգիտակցութեան վրայ։ Մարդը բանաւոր և մանաւանդ ընկերային է էապէս, և պարտի ըլլալ։ Սակայն միւս կողմէն մենք կենդանիներու հօտ մը չենք և պէտք չէ ըլլանք, այլ տարբեր վիճակներու, մտայնութեանց և փորձառութիւններու ազատ և ատակ անհատներ։ Միացած ըլլալ նոյն տեսակէտներու և նման գործունէութեան մը մէջ, մեծ արժանիք մը չէ մարդուն համար, ոչ ալ երբ ստիպուած կը բաժնենք մեր հացը մեր ընկերին հետ և կամ անոր իրաւունքը կը ճանչնանք։ Անոր համար է որ մեր օրերու ընկերային հասարակապետութիւնը (Communism) զուրկ կը մնայ բարոյական արժէքէն, որքան ատեն զանգուածը կը պարտագրէ ինքզինքը անհատին, և այս վերջինը կամաւոր կերպով չէ որ մաս կ'առնէ ու կուտայ։

Ուղղադուծեան պէտքը աղաղակող է, հանապազօրեայ մեր հացին չափ, անկեղ գոյութիւն ռուինի մէջ հօրն ու օրդիւն, ոչ մօրն ու աղջկան և ոչ ալ կսորովն ու հարսին միջև, վասնզի անոնք իսկ անշահախընդիր սիրով և անկեղծութեամբ չէ որ շողակապուած կը մնան իրարու մեր այս աշխարհի արեւին տակ։ Ե՞րբ ընտանեկան յարկը սիրտըդ համահաւասար տաքցնող նուիրական հօրն է եղած, և կամ աղգերը ե՞րբ կրցին ըլլալ այն մեծ ընտանիքը, ուր գօրաւորը չի սորհէր ի հնձուկ տկարին ետ

գիտունը չմերժէր տգէտը: Անհատը միշտ իր դէմ պիտի ունենայ հաւաքականութիւնը, եւ փոխադարձաբար: Արեւան, լեզուի եւ կրօններու տարակարծութիւնները պիտի դադրէին ժամանակի ընթացքին, եթէ իւրեանց իբր պատեան չունենային անձնատիրութիւնն ու ընչասիրութիւնը մարդուն: Ինչուր պատերազմները կը վերական խաղաղութան երաշխագրեով եւ աշխարհը կ'օրոգորուի երազներով, առանց կեանքի չափանիշերու փոփոխման, ոչինչ կրնայ իրազօրութիւնը անաղաղութիւն թողու՞մ ձեզ: ոչ արդէս աշխարհ տայ՝ տամ ես ձեզ ոչ Յիսուսի խաղաղութիւնը, այն գերագոյն զիմումը, զհողութիւնը, զօր մարդ կըրնայ ընել իր եղբայր մարդուն, ի հարկին անոր փոխարէն մեռնելու աստիճան: Հէքիա՞թ, սակայն մինչև հէքիաթները իրականութիւն չհազնին, երջանկութիւնը եւ խաղաղութիւնը միշտ հեռու պիտի մնան մեզմէ: Որքան ատեն որ մարդիկ Յիսուսի չափանիշերով չնային իրենց ընկեր մարդերուն, զաղափարական տարակարծութիւններ, յառանձնական խմբաւորումներ միշտ պիտի տարանջատեն մեր հողինքը հասարակաց նոյն ճշմարտութիւններու նկատմամբ: Ընակերային կարգեր, եւ անոնց յատուկ օրէնքները, դրամատիրական վիճակներ եւ անոնց ստեղծած շերտաւորումները կը բխին մարդկային հողի խորին, իր ընկեր մարդուն համար: Նոյն է պարագան բարոյական եւ իմաստասիրական մարդերու մէջ, նիւթի եւ զաղափարի, պարտականութեան եւ իրաւունքի իրերահալած սկզբունքներու եւ պատանջներու պարագային: Սակայն իրական ազատութիւնը պահանջներով չստացուիր, այլ պարտականութեան եւ պատասխանատուութեան զգացումէն, եւ խաղաղութիւնը կ'արդիւնաւորուի հոն՝ ուր զսոցոթեան զգացումը ինքիւնքը կը նուիրագործէ: Վասն զի մինչև որ չմեռնի ազգերու գոռոզութիւնն ու ինքնասիրութիւնը, մինչև որ չը մեղմանայ անհատներու մէջ քսատիրութիւնն ու նիւթապաշտութիւնը, խաղաղութիւնը պիտի մնայ ձայն մը միայն՝ բարձունքներու մէջ երգուող: Աստուծոյ հայրութեան եւ մարդկային եղբայրութեան տաք ու իւրական զգացումը միայն կրնայ լուսաւորել աշխարհի ճակատագիրը, մեզի ստիպու համար Յիսուսի իրական խաղաղութիւնը, այ

այնպէս, զորպէս աշխարհ տայ: Ողաղութեան բաղձունքն ու աղաղակը միայն գերի եւ փոքր ժողովուրդներուն յատուկ զգացում մը չէ, ինչպէս կը կարծեն պատմութիւնը ըստ կամ մեկնաբանողները: Եւ նիկա զգացումն է եւ պիտի մնայ բոլոր անոնց՝ որոնք մարդկութեան ոսկեղարը եւ րազներն ու կ'երգեն: Սակայն երազը ի վերջոյ պէտք է գործի վերածուի: Մեր բարոյագիտական, գրական եւ գիտական բոլոր գէնքերը պարտինք խաղաղութեան ի նպաստ կիրարկել, փոխանակ զանոնք մրցակցական ասպարէզներու վերածելու: Դպրոցներու մէջ մեր զատմական դասաւգիրքները պէտք է այս մեծ նպատակին համար ընտրեն որոշ անցքերն ու անձերը, որոնք մարդկային քաղաքակրթ շրջանները միայն խտացնեն, որպէսզի ազգային քաղաքականութիւնը ժողովուրդներու մեղմանայ, եւ տակաւ գաղթին Ասորական, Հռոմէական եւ նման գուտ աղգային բարոյականի մը վրայ հիմնուած կայսրութիւններն ու խորութիւնները: Ստապաշտ եւ սըխալ հասկցուած ազգայնականութիւնը պարտի ընդլայնել իր համակրութեան եւ հանգուրժողութեան սահմանները, որպէսզի կարելի ըլլայ տակաւ հիւսել խաղաղութեան ոսկի պատմականներն առէջները, եւ ասիկա ոչ արհեստ: Բայց ասոր համար անհրաժեշտ է որ պայքարը զուտ հոգեկան ոլորտի մէջ փոխադրուի, որպէսզի չտուժէ մարդկային յառաջդիմութիւնը եւ աղետը նայ կռուին զաղափարը: Այդ պարագային խաղաղութիւնը կը դառնայ սկզբունք մը՝ փոխանակ զաղար մը ըլլալու, եւ կոխը՝ ոգևորուած վանքը անոր: Երկրորդ այս մեծ պատերազմէն վերջ, բոլորի մտածումը անխորի կ'երթայ կենդանի խաղաղութեան, այսինքն, անարին պատերազմին, որպէսզի իրականանայ համերաշխութեամբ եւ արդարութեամբ լի թագաւորութեան մը երազը: Աշխարհը տակաւ յամբ բայց ամուր գնացած մը, կը շնայ իրենը ընել Յիսուսի խոստացած խաղաղութիւնը:

Ե. Վ. Տ.

ԲԱՆԱՍՏԵԼԻՍԱԿԱՆ

Կ'ԻՋՆԵՍ ԻՆՇԻ

Կ'իջնես ինձի,
Ինչպէս երբեմն իջար բոպիկ ուղեղներուն,
Ու ջանեցիր խըմորն անոնց՝ խեղճ, անորակ,
Կըսաւ ազնիւ ու սրբազան,
Արուեստներու գերագոյնին,
Անմահ Բանին Քու լուսաստին :

Կ'իջնես ինձի,
Ճանաչն ինչպէս գէջ ջուրերուն,
Վառելու հոն ըսկավառակը գոյներուն,
— Լուսին ներմակ —
Որուն վըրայ՝ կայլակ, կայլակ, լոյսը նըսէր,
Պարգեւելու պըղտօր գունաս իմ բառերուն
Հըրաւըր սուրբ ըսեղծումին :

Կ'իջնես ինձի,
Հաւաքելու իմ ուսերէն
Մաւկեակը ծանր՝ իմ դառնութեանց ու մեղքերուն,
Զիս ընելու նըման մանկան, ելած ձեռքէն
Իր Ասըծոյն,
Համակ բիւրեղ, անշամանդաղ,
Յաւերժութեան մեծ մասեանին
Մատուցուելու :

Ու Դուն Կ'իջնես,
Եւ կը հիւսես կըսաւին մէջն իմ հոգիին,
Գոյներ կըրակ, վէտեր շըղաւթ, հըրաւքն հըզօր
Արուեստներուն,
Գործերու մէջ կախարդական,
Գիրը որոնց ըլլար գըրուած, ապրիլ անդին
Այս աշխարհէն :

Ու Դուն կ'իջնես,
 Նայուածքին պէս կուտ մարդերու,
 Որոնք կենան ցաւին դիմաց, ու չըթարթեն,
 Սըլաֆներէն տառապանքին,
 Մասն իսկ իրենց խաղաղութեան,
 Դընուած գիմովն անզոհելի կարիքներուն,
 Իբրեւ օթիս մեծ ապրումին, ուր դադարէր
 Զայնը ըմբոս խեղճ մեր կաւին,
 Աչիք ցամբէր մեր մեղներուն:

Այսպէս կ'իջնես Դուն ամէնուն,
 Տալու Քեզմէ, ինչ որ տրուած չէ ունենալ
 Մեզ, ուժերէն այս աշխարհին:
 Ու կը վարես, կը հանդերձես անմահութեան,
 Կաւը անարգ, նիւթն անպիտան,
 Որ կը հագնի,
 Զեւը մարմար՝ տանաւներուն,
 Զեւը արիւն՝ կըտաններուն,
 Զեւը թրոխի՜ մեր բառերուն,
 Թէզանն ամբաւ, ձեւի, գոյնի ու իմաստի,
 — Արուեսը մեր —
 Ալիք ալիք ձրգուած գահիդ
 Ուրըներուն:

ԵՂԻՎԱՐԻ



ԶԵԿՈՅՑ ԵՒ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԱՄԵՆ ՍՐԵՍՁԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ ՀՕՐ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԵԱՆ

Ի ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԱՍԾԻՆ

ԱՌ ՊԱՏՈՒԱՐԺԱՆ ՏՆՕՐԷՆ ԺՈՂՈՎ

Ս. ԱԹՈՌՈՌԱՍ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Պարոջ կը զգանք Պատ. Ժողովիդ հերկայացնելու հետեհալ զեկոյցը, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի ընտրութեան առթիւ մեր կատարած պատգամաւորութեան շուրջ, տալով ամփոփ տեղեկութիւններ Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի, Մայր Աթոռի և Հայրենիքի մասին ինչպէս նաև մեր ճամբորդութեան իրթողարձիւր Պարոջ վրէ զգանք արձանագրել նաև մեր անկեղծ երախտագիտութիւնը հանդէպ այն պատուարժան անձներուն և Ազգային Մարմիններուն, որոնք ազնուօրէն մեզ ընձեռեցին ամէն միջոց և դիւրութիւն մինչև անգամ բացառիկ աջակցութիւն, մեր ճամբորդութիւնը հանգիստ և ապահով դարձնելու համար:

Առաջին առթիւ մեր երախտագիտութիւնը կը յայտնենք Պաղեստինի Վսեմ. Բարձր Դոմինիոնի՝ Մարաշիստ Դեբկոմս Կօթիթի, որ բարեհաճութիւնը ունեցաւ մեզ տրամադրելու (Պաղեստինէն՝ Պարսկաստան) օդային ճամբորդութեան միջոցներուն լաւագոյնը, բացառիկ դիւրութիւններով միասին՝ Նորին Վսեմութեան այս վեհաձեռն վերաբերմունքը, որ ուրիշ առիթներով ալ յայտնաբերուած էր, մեր, ինչպէս նաև Կիրիկիոյ Կաթ. Աթոռին հանդէպ, յանձնեցինք Վեհափառ Կաթողիկոսի բարձր ուշադրութեան և Նորին Վեհափառութիւնը զայն մեծապէս գնահատելով մեր միջոցաւ Նորին Վսեմութեան զրկեց իր Հայրապետական օրհնութիւնները: Ընտրակալութեան պարտք ունինք նաև իրուսաղէմի Վսեմ. Կառավարչին Մր. Բոլլոքին, մեր ճամբորդութեան վերաբերեալ գիւրութեանց կարգադրութիւններու նկատմամբ իր ցոյց տուած ազնիւ և բարեացակամ ուշադրութեանը համար:

Սայիտ 31-ի առաւօտուն, Պատուարժան Միաբանութեան Հոգեշնորհ անդամներուն հրաժեշտ տալէ յետոյ, Ս. Բաղաքէս մեկնեցանք դէպի Լիդդաի օդակայանը, ուր պահ մը հանգստանալէ յետոյ, բաժնուեցանք ողջերթի հկած Հոգեշնորհ Հայրերէն և ուղղուեցանք դէպի մեր օդանաւը: Տեղաւորուելէ յետոյ, ժամը 10.30-ին մեկնեցանք դէպի Միջագետք և կէսօրէն քիչ վերջ իջանք Հապանիայի օդակայանին մէջ: Ժամը 2.30-ին շարունակեցինք մեր թռիչքը դէպի Թէհրան ուր հասանք 5.30-ին: Ծամբորդութիւնը անապասային և լեռնային շրջաններու տաք և պաղ գօտիներու մէջէն, տասը հազար ոտք բարձրութեան վրայ և երկու հարիւր մղոն արագութեամբ, անցաւ հանգիստ ու անվտանգ: Թէհրանի օդակայանին մէջ մեզի դիմաւորեց Իրանա-Հնդկաստանի Թեմի Առաջնորդ Գեոր. Վահան Ծ. Վրդ. Կոստանեան, հետը ունենալով Քահանայական դասէն Տ. Յովհաննէս Խաչ. Գնյ. Հաճեան և Թէհրանի Առժամայն Թեմական Խորհուրդէն մի քանի ներկայացուցիչներ և այլ պատուարժան ազգայիններ, բարեկամներ և ծանօթներ: Գերապատիւ Առաջնորդը յանուն Իրանա-Հնդկաստանի Հայութեան մեզի ողջունեց՝ ջերմագին բարեմաղթութիւններով, որոնց ի պատասխան յայտնեցինք մեր շնոր-

հակալուծվելը, յանուն Ս. Աթոռոյ և Պատ. Միաբանութեան: Օգակայանէն եկեղեցի առաջնորդուեցանք և ընդունուեցանք և Հրաշափառ ուով ի ներկայութեան հաւատացեալներու մեծ բազմութեան, որոնց տուինք մեր օրհնութիւնները: Յաջորդ չորս օրերու ընթացքին փոխադարձ այցելութիւններ տուինք պաշտօնական անձերու և այցելիցիներ Բրիտանական և Խորհրդային Վսեմ. Միինսպրերուն և Իրանի անցադրային պաշտօնատարներու՝ մեր ճամբորդութեան կապակցութեամբ: Մասնաւոր հաճոյքով կը յիշատակենք նաև մեր արդիւնաւոր տեսակցութիւնը Թէհրանաբնակ ազգային մեծ բարերար Պ. Ռոման Ստայանի հետ, իր կառուցած եկեղեցւոյ օծման և բացման հարցի մասին: Օգտուելով իր աղնիւ զգացումներէն, մեր կողմէ ևս պարտք նկատեցինք յատկապէս չեղալու եկեղեցւոյ կարեւորութիւնն ու անհրաժեշտութիւնը՝ Թէհրանաբնակ մերազնեից հոգեւոր և կրօնական կեանքի համար: Այս ուղղութեամբ մեր ներկայացուցած բարի և պատուաբեր թելադրութիւնները շուտով տեղ գտան իր մեծ սրտին և համոզումներուն մէջ, և վեհանձնօրէն խոստացաւ ամէն զեղով լրացնել տալ եկեղեցւոյ ներքին թերաւարտ մասերը և յարգարանքը՝ մինչև Կիլիկիոյ Վեհ. Հայրապետի և մեր վերադարձը Ս. Էջմիածնէն Իրանա-Հնդկաստանի Թեմակալ Առաջնորդին հետ միասին երբ ըստ մեր խոստման երջանիկ պատերազմութիւնը պիտի ընծայուէր իրեն անսխալ թաց հանդիսութեամբ և շքեղութեամբ պսակուած տեանելու իր Աստուածաճաճոյ և ազգանշուէր մեծ գոհաբերութիւնը, ի յաւերժական յիշատակ իր և իր հանգուցեալ մօր Զարգարի և ի հոգեւոր մխիթարութիւն Թէհրանաբնակ 30.000 քերմեաւագ և պատուական Հայուքիսին:

Յունիս 3-ին Կիրակի օր, Տօն Ս. Էջմիածնի ըստ Նոր Տոմարի, ներկայ գտուեցանք Ս. Պատարագին օր կը մատուցուէր Ազգային Վարժարանի մասուսի վերածուած սրահին մէջ: Պատարագէն վերջ Հայրապետական Մաղմանք կատարուեցաւ Վարժարանի բակին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Երեկոյեան Թէհրանի առժամայն Թեմական Խորհրդի հրաւերով մասնակցեցանք Իրանա-Հնդկաստանի Թեմի Գերապատիւ Առաջնորդին ի պատիւ սարքուած թէյասեղանին: Ներկայ էին նաև Եգիպտոսի Առաջնորդ Գեր. Տ. Մամբրէ Եպս. Սիրունեան, Վսեմ. Ծանրի Զաքար և իր Ազն. Տիկիւնը, Պ. Էօթէն Փափագեան և ուրիշներ չափ Թէհրանաբնակ ազգայիներ: Հաւաքոյթի բացման խօսքին յաջորդեցին մի քանի սրտաբուխ ճառեր, և ներկաները լաւագոյն զգացումներով համակուած յօտընկայս իրենց երախտագիտութիւնը յայտնեցին Իրանի Վեհափառ Շահնշահին, Իրանահայութեան հանգէպ իր ցոյց տուած հարախնամ հոգածութեանը համար:

Յունիս 5-ին, Սրեքշաբթի օր յետ միջօրէի ժամը 1-ին, Եգիպտոսի պատգամաւօրութեան և Իրանա-Հնդկաստանի Առաջնորդին հետ Թէհրանի Սովետական օգակայանէն Դաւրէժ մեկնեցանք՝ Սովետական օգակաւուով: Նոյն օգակայանէն մի քանի օր առաջ մեկնած էին Անգղիոյ երկու պատգամաւորները՝ Տիար Սարգիս Դիւրքեճեան և Տքթ. Տիգրան Իւթիւճեան: Հոս ուրախութեամբ կը յիշենք մեր ունեցած շնորհապարտ զգացումները հանգէպ Թէհրանի Խորհրդային Դեսպանատան՝ մեզի ցոյց տուած բացառիկ աղնուութեանց համար, թէ անցադրատան մէջ և թէ Օգակայանի կարգադրութեանց պարագային:

Դաւրէժի Սովետական օգակայանը հասանք ժամը 3.15-ին և ինքնալարով առաջնորդուեցանք Ս. Աստուածածնայ եկեղեցին ուր Արապատականի Առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Ներսէս Արքեպս. Մելիքեանի, ի գլուխ Դաւրէժի Գահանայական գաստն, մեզ ընդունեց և Հրաշափառ ուով, ի ներկայութեան Դաւրէժական խառնեւրած բազմութեան: Պաշտամունքէն վերջ, պատգամաւոր եկեղեցականներս խորապէս գգածուած ժողովուրդի խանդավառ վերաբերմունքէն, յաջորդաբար խօսեցանք մեր առաքելութեան շուրջ, տալով անոնց շահեկան տեղեկութիւններ Մերեւելի մեր Հայութեան Ազգային և եկեղեցական կեանքի մասին:

Եկեղեցիէն գացինք Առաջնորդարան, ուր երեք օր ամբողջ, վայելեցինք Գերաշնորհ Առաջնորդի սիրալեզ հիւրընկալութիւնը: Նորին Սրբազնութեանը հետ այցելեցինք Ս. Սարգիս եկեղեցին, Հայկազեան, Թամարեան Վարժարանները, ուր կը յաճա

թեան մասին: Ամառնային արձակուրդի պատճառաւ աշակերտութիւնը կը բացակայէր, բայց ժողովրդը ընկող սանուկներ լսելով պատգամաւորներու այցելութեան մասին՝ վարժարան փութացած էին: Տեղուկին որ հպարտութեամբ խօսած էր անոնց աշխատութեան և յառաջդիմութեան մասին, պատգամաւորներու փափաքին վրայ, մի քանի քերթուածներ արտասանել տուաւ, մեծ խանդավառութիւն և հոգեկան մխիթարութիւն պատճառելով ներկաներուն:

Հնագիտական Թանգարանը Երևանի ամենամեծ պարձանքներէն մին է, իբրեւ հայ քաղաքակրթութեան և անցիակ հառքի ամենահարուստ զանազաններէն: Բոլոր արժէքաւոր և ուսումնասիրուած հնութիւնները գիտական կարգաւորութեամբ դասաւորուած են լուսաւոր և օդառուն սրահներու մէջ: Նախապատմական դարերու առարկաներուն մէջ կը գտնուին վերջին պեղումներուն արդիւնքները՝ խեցեղէն և մետաղեայ ամաններ և գործիքներ նախա-Ուրարտեան և Ուրարտեան շրջաններէն: Մեծ տեղ կը գրաւեն Հայաստանի սեպագիր արձանագրութիւնները, որոնցմէ տմանք դեռ ուսումնասիրութեան տակ են: Նախաքրիստոնէական պատմական շրջաններու կարեւոր նիւթերուն կը յաջորդեն Քրիստոնէական դարերու ճարտարարուեստի, քանդակագործութեան, խաչքարերու, փայտագործութեան, ոսկերչութեան, սանդղագործութեան, գորգագործութեան, նկարչութեան ճոխ հաւաքածոները: Հարուստ են նաև հայկական գրամներու պահպանները: Թանգարանը ունի նկարչական, գեղարուեստի յատկացուած ընդարձակ սրահներ, ուր կը տեսնուին հայ եւ օտար նկարչութեան գլուխ-գործոցներ՝ փառահեղ շրջանակներու մէջ: Ունի նաև լուսանկարչական բաժին, ուր կը պահուին ոչ միայն թանգարանի մէջ գտնուած առարկաներու լուսանկարները եւ անոնց ապակիները, այլ և լուսանկարները հայկական հնագիտութեան եւ արդագրութեան վերաբերեալ բոլոր ծանօթ նիւթերու: Հաստատութեան մէջ կայ նաև Հնագիտական Մատենադարան մը 20.000 հազուադէպ հատորներով:

Յուշիս 10-ին կիրակի առաւօտ ժամը 10-ին եգիպտոսի, իրանի, Ռուսմանիոյ և Պուլկարիոյ հոգեւորական և աշխարհական պատգամաւորներու հետ, ինքնաշարժով մեկնեցանք դէպի Ս. Էջմիածին: Անցանք Արովեան փողոցէն, բազմաթիւ գեղեցիկ շէնքերու առջևէն և յաջորդաբար Լէնինեան և Շահումեան հրապարակներու մէջէն, Կոմունարներու հանրային պարտէզի, Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ, Արարատ Թրստի առջևէն և Չանգուի կամուրջը կտրելով մտանք Էջմիածնի լայն խնուղին որ քսան և հինգ քիւլոմէթր երկարութեամբ մեզի պիտի հասցնէր Գէորգեան ձմարանի առջև:

Անցանք Դավաշի այգիներու և գեղեցիկ ծառուղիներու մէջէն, Փարաքար գիւղի և անոր քովի ընդարձակ պողպատաններէն, մինչև Վաղարշապատի մօտերը ուր խնուղիին ձախ կողմին վրայ նշմարեցինք Զուարթնոց տաճարի աւերակները, գեղեցիկ ծառուղիի մը ծայրին փռուած: Քիչ յետոյ ալ կողմին վրայ բարձրակառոց հրապարակի մը վրայ բազմած տեսանք Ս. Հռիփսիմէ կոյսին նուիրուած զմայլելի տաճարը — ձուլուած թափուած արձանի մը նման —, անոր ետեւէն նոյն կողմին վրայ խնուղիէն քիչ հեռու Ս. Շողակաթի, յետոյ Ս. Գայանէի տաճարները և վերապէս Ս. Էջմիածնի վերապայի կաթուղիէն՝ ծառերու կանաչներուն մէջ շողշողուն: Մեր թափօրը կնիզ գտաւ Գէորգեան ձմարանի պարտէզին եւ ծառատանիի քով, ձմեռան տանիքին՝ բոլորիս ուշադրութիւնը գրաւեցին Գամառ-Քաթիպայի արձանի (կիսանդրի) առջև բոլորուած հայ, ռուս և օտար ղեկավարները՝ իրենց ապաքինարանի ճերմակ համազգեստներով: Առաջին անգամ էր որ կը տեսնէինք Կարմիր բանակի ճերմակագգեստ յաղթապան ջաշերը. մօտեցան մեզի և ողջունեցինք ջերմ զգացումներով:

Ս. Էջմիածնի Վանքի պարսպի արևելեան մուտքէն ներս մտանք և կարգաւ յառաջացանք դէպի Մար Տաճար: Ս. Պատարագի բարադուլութիւնը նոր սկսած էր: Եկեղեցականներս ներս մտանք փիլոնագգեստ և Ս. Իշման Սեղանի առջև ծուռիկ գալով աղօթեցինք, ապա առաջնորդութեանց Աւագ Դաւիթ, ուր կը գտնուէր Ամենապատիւ Տեառնապետ Սրբազանը Կաթ. Գահին քով, իր Աթոռին առջև: Նորին Ամենապատուութեան զակալ Սրբազանը Կաթ. Գահին քով, իր Աթոռին առջև: Նորին Ամենապատուութեան յարգանք ընծայելով անցանք մեր տեղերը: Ս. Պատարագը կը մատուցուէր Աւագ Սե-

զանին վրայ և ժամադրան էր Հոգ. Տ. Ներսէս Վրդ. Արքանամեան: Դպիրներու երգեցողութիւնը կը կատարէր Տէր Նիկոլի խումբը: Ս. Պատարագի աւարտումէն յետոյ Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանի հետ ելանք Վեհարան՝ փրկոնազգեստ միաբան վարդապետներու առաջնորդութեամբ: Հոն, Նորին Ամենապատուութեան մատուցինք Երուսաղէմի Ս. Աթոռն և Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան հաւատարմական յարգանքն ու սերը: Նորին Ամենապատուութիւնը պատգամաւորներու ուղիքները ունկնդրելէ յետոյ, զգածուած սրտով ողջունեց բոլորիս, զնահատելով մեր զգացումները: Այս առթիւ յատկապէս շնորհաւորեցինք Նորին Ամենապատուութիւնը իր ստացած պետական շքանշանին համար:

Աշխարհական պատգամաւորները Երեւան վերադարձան, իսկ հոգեւորականներս տեղաւորուեցանք Վեհարանի հիւսիսային և հարաւային կողմերուն կից յարկաբաժիններու մէջ — Հաղարոպատ կողուած, և Տրդատայ դուռէն վար Եպիսկոպոսաց հին թաղին մէջ: Յետ միջօրէի ժամը 3-ին ճաշեցինք Վեհարանի փոքրիկ սրահին մէջ: Կը նախազանէր Ամեն. Տեղակալ Սրբազանը, Ներկայ էին մեր հետ ժամանած հոգեւորականները և Ս. Էլմիածնի բոլոր վարդապետները և քահանաները: Ժամը 5-ին ժամանեց Կիլիկիոյ Վեհ. Հայրապետը իր հետեւորդներով: «Հրաշափառ»ով ընդունուեցաւ Մայր Տաճար և իշխան Սեղանի աստիճաններէն խօսեցաւ Ազարշապատոյի հաւատացեալներուն, որոնք միայն զանգվեցներու ազգաբարութեան վրայ կրցած էին տնչափ շուտ խնդրել Տաճարին մէջ, ընդունելու համար Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետի օրհնութիւնն ու պատգամը: «Հրաշափառ» էն վերջ, Վեհափառ առաջնորդուեցաւ Վեհարան, ուր, առաջին անգամ հանդիսատես եղանք 1441-էն ի վեր սպասուած հրաշալի դէպքի մը — Մայր Աթոռի և Կիլիկիան Աթոռի ողջագումարներն՝ Էլմիածնի մէջ: Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ տարեգրութեան մէջ պատմական և նշանակալից դէպք մըն էր տեղի ունեցածը: Ինչ որ մարդը սերունդներ, նոյնիսկ բուռն պայքարներով չէին կրցած ընել կամ թոյլ տուած չէին որ կարենան ընել, Ամենակարողը իր նախախնամութեամբ քրիստոնէական սիրոյ ճամբով, հոգիներու ճամբով և հոգեւոր եղանակաւ կիրազորէր խաղաղութեամբ, հոգեւոր միախառնութիւն պարգեւելով բոլորուած Հայութեան:

Նոյն օրը, ընթերիքին, ասիք ընծայուեցաւ ներկաներուն Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի այդ առաջին աննախընթացին անդրադառնալու: Մայր Աթոռայ Ազգերեսի Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանէն սկսեալ Երուսաղէմի Առաք. Աթոռի, Եպիսկոպոսի, Իրանա-Հնդկաստանի, Ասորպատականի, Արարատեան, Կովկասեցւոյ, Եւրոպային Առաջնորդական Թեմերու հոգեւոր ներկայացուցիչները իրենց լիազորութեամբ շուրջընդհանրապէս Եկեղեցւոյ միասնականութեան հիմնական սկզբունքը, և, Աւետարանի սիրոյ և եղբայրութեան գաղափարականութիւնը: Վեհարանը Վերնատան լոյսերու մէջ կը շողայ այդ գիշերը, և ներկաները միկնեցան հոգեւորապէս լիացած և մեծ յոյսերով խանդավառ:

Ս. Էլմիածնի վանքի Միաբանութեան հոգեւորական անդամներէն Ներկայ էին հետեւեալները, Տ. Մատթէոս Վրդ. Անճմեան, Տ. Ներսէս Վրդ. Ամբաստան, Տ. Կարապետ Վրդ. Թուճայան, Տ. Սուրէն Վրդ. Թորոսեան, Տ. Ներսէս Վրդ. Թովմանէնեան, Տ. Եղիշիկ Վրդ. Ալեւաւորեան, Տ. Ռուբէն Վրդ. Դրամբեան, Տ. Վահան Մ. Վրդ. Կոստանեան (Իրանա-Հնդկաստանի Թեմի Առաջնորդ), Տ. Խորէն Վրդ. Էլլուճեան և Տ. Եղիշիկ Վրդ. Թարութիւնեան: Ներկայ էին նաեւ Ս. Էլմիածնայ Տաճարին մէջ պաշտօնավարող Տ. Նիկոլ Աւագ Քնչյ. Պաւէեան և Տ. Խորէն Քնչյ. Երուսեան:

Յաջորդ երկու օրերու ընթացքին այցելեցինք Ս. Էլմիածնի պարիսպներէն ներս ու դուրս գտնուած շէնքերն ու հետաքրքրական վայրերը, մանրամասնութեամբ տեսնելու նպատակով, Մայր Տաճարը, Վեհարանը, վանքի միաբանական թաղերը և թանգարանը, խորհրդարանը, մատենադարանը, տպարանը, Գեղարքեան ձմեռանոցը, դիտարանը, նոր Վեհարանը, վանքին հիւրանոցը, Ներսէսեան լիճը և անտառը: (1)

ԿՐՈՆԱԳՆՏՄԱԿԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՁԻ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՀԻՆ ԹԱՐԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Սերգորդ քաղաքացիները. — Ժամանակը. — Աստուածաշունչի երկրորդ թարգմանության, կամ, առաջին թարգմանության ընդհանուր եւ մանրամասն վերաքննության եւ սրբագրության ձեռնարկուեցաւ Բիւզանդիոն գրկուած աշակերտներու վերադարձէն յետոյ, որ տեղի ունեցաւ 433-ին: Աւրեմն նոյն կամ յաջորդ տարին սկսաւ Ս. Գրոց երկրորդ թարգմանութիւնը եւ տեեց մի քանի տարի, հաւանաբար մինչեւ Ս. Սահակ Հայրապետի մահը, 438: Եւ Ա. Դուրեան Աստուածաշունչի ամբողջական թարգմանութիւնը 435 թրականէն վերջ գլխաւորուածս կը նկատէ⁽¹⁾: Կ'արժէ որ դիտուիք այստեղ թէ առաջին եւ երկրորդ թարգմանութեանց միջեւ քառօրդ դարու միջոց մը սահած է: Այդ տարիներու ընթացքին հայ գրիչ մեծ մշակները ոգի ի բոլին աշխատեցան ու տքնեցան նորանոր թարգմանութիւններով հոխացնելու նորակազմ հայ մատենադարանը: Գրական այս գործունէութեան միջոցին Հայ լեզուէն հետզհետէ ստացաւ այն ոսկեղէն նկարագիրը, որով կը ներկայանայ առ միզի Աստուածաշունչի մէջ: Քսանէհինգ եւ աւելի տարիներու գրական մշակումով հասունեցած առողջ հայերէնն է որ կը շողայ մեր լեզուի մեծագոյն վարպետներուն Ասահիւրի, Մաշտոցի, եւ Եղեղիի ոսկի գրիչներուն ներքեւ:

Բովանդակութիւնը. — Մեր ընկալեալ ընթերցելի պարունակած գրքերուն մեծագոյն մասը թարգմանուեցան այս ժամանակ: Կան մէկ քանի բացառութիւններ միայն, զոր օրինակ Սրբաբ, Յայնտութիւն Յովհաննու: Մեր այժմու սովորական բնագրին մէջ տպագրուած Յայնտութեան գիրքը Ս. Ներսէս Համբրոնացիի թարգմանութիւնն է, կատարուած ԺԲ. դարուն: Ոսկեդարեան է

միւս հնագոյն թարգմանութիւնն ալ, պահուած երկու Ձեռագիրներու մէջ, որոնց մին կը գտնուի Ս. Յակոբեանց Մատենադարանը, թիւ 326, գրուած 1199-1202 թուականներուն, իսկ միւսը Բերքիի Արքեպիսկոպոսի Մատենադարանը, թիւ 805, գրուած ԺՁ. դարուն⁽²⁾: Հնագոյն այս թարգմանութիւնը, հանդերձ ընդարձակ ուսումնասիրութեամբ, հրատարակեց Ֆ. Մուրաս⁽³⁾, նախատիպ օրինակ տանելով Նրուսաղէմեան Ձեռագիրը: Հրատարակչին տեսութեամբ ճշդհանուր նկարագիր լեզուի եւ ոճոյ նուրբգիւտ թարգմանութեանս յայտ առնէ ամենայն ստուգութեամբ՝ թէ չէ՝ սա գործ Առաջին թարգմանաց մերոց, ուստի չէ՛ մարթ գասել զսոյն ի մի կարգ ընդ այլ գիրք Հայերէն Աստուածաշունչ Մատենի, կամ կշռել եւ հաւատարիկ գրական երկոց Ոսկեդարու Հայերէն լեզուի. ընդ այս չիք ինչ արարկոյսս (էջ 664-665):

Եւ Ա. Դուրեանի⁽⁴⁾ տեսութեամբ Յայնտութեան Գիրքին թարգմանութիւնը մեր մէջ հազիւ Թ-Ժ դարերուն կատարուած է, եւ ընդունելութիւնն ալ տեղի ունեցած է ԺԲ. դարուն, Համբրոնացիի օրովս:

Սրբաքայ Գիրքը երկուս թարգմանուած է հայերէնի, որոնց երեքն ալ տպագրուած են: Այս թարգմանութիւններուն լաւագոյնը որ ըստ Ե. Ա. Դուրեանի՝ Բ. դարու վերջին դարձուրդին կատարուած կը թուի⁽⁵⁾, կը գտնուի Կենետիկեան 1860-ի Աստուածաշունչին մէջ, սակայն մասամբ թրքի է այն, վառնդի բացի Ը., ԼԶ. եւ ԼԷ. գլուխներէն: Կը պակսին նաեւ ԽԲ-ՄԱ գլուխները: Պակասող այդ գլուխներէն մի քանին, ԽԲ. 25-ՈԶ. 6, գտնուեցան Ա. Յակոբեանց Ձեռագիր Աստուածաշունչներէն մէկուն մէջ, գրուած 1615-ին, եւ

(1) Սրբիւ վրդ. Մալեան, որ Նրուսաղէմի 15 Ձեռագիր Աստուածաշունչները բաղդատած է տպագրութեան հետ, դիտած է որ առեցճէ երկուքը տպագրութեան էլ որ տարբերին. «Հնգետա»-սան Աստուածաշունչից երեքտասանքն համամայնք էին միմեանց ի գիրս Յայնտութեան, եւ վկայեցին որով նշանադրեալ Աստուածաշունչից՝ միմեանց համամասքս (Տաշեան, Յուլիսկի Հայ Ձեռագրաց, էջ 632):

(2) Յայնտութեան Յովհաննու Հին Հայ քաղաքացիներ, իրաւագէտ. 1905-1911:

(3) «Նկատագրութիւններ եզրիկի Աստուածաշունչի վկայութիւններու մասին», Միսն, 1929, էջ 252:

(4) «Հնագոյն գլուխներ Սրբաքայ Գիրքին միջ քաղաքացիներ», Միսն, 1927, էջ 246:

հրատարակուեցան Ե. Ա. Դուբնանի կողմէ։ Աստուածաշունչի հնագոյն ապագրուած թիւներէն Ոսկանեանը կը պարունակէ իր թարգմանածը, 1666-ին, իսկ Զոհրապեանին ապա՝ Սիրաքը Կոնիքի(6) կը համարի «թերեւս Ը. դարու» թարգմանութիւն։

Կ'արժէ դիտել նաեւ որ Սիրաքայ գիրքը չունի նախագրութիւն և գլխակարգութիւն, որ անկասկած նշան մըն է գիրքին ուշ թարգմանուած ըլլալուն։ Մեր Կանոնէն ալ զուրա մնացած կ'երևի ան։ Սինն կաթողիկոսի օրով Ը. դարուն Պարտաւի մէջ գրուած Ժողովին գրած ԶԳ կանոններուն վրայ աւելցուած յօդուածը, որ կը վերաբերի Ս. Գրոց Կանոնին, Հին Կտակարանի գրքերը թուելէ յետոյ կ'աւելցնէ։ «Սէ աբաքուստ պատգամաւորենցի յուսուցանել զձեր մանկունս զուսումն բազմամասն՝ Սիրաքայ իմաստութիւն(7)»։

Թարգմանիչները. — Երկրորդ թարգմանութեան մասին Կորիւն կը գրէ. «Իսկ Երանելուն Սահակայ զեկեղեցական գրոց զուսմարութիւնն կանխաւ յունական բարբառոյն ի Հայերէն դարձեցեալ և բազում ևս զհայրապետաց սրբոց զճշմարիտ զիմաստութիւնն՝ դարձեալ յետ ախորիկ առեալ հանդերձ Եղնակաւ՝ զյառաջագոյն զյանկարծազգիւս զփութանակի զթարգմանութիւնն ճատատէր ճշմարիտ օրինակօք բերելովք, եւ շատ եւս մեկնութիւնս գրոց թարգմանէին» (էջ 49)։ Այս վկայութենէն կը հասկնանք թէ Ս. Սահակ՝ առաջին յանկարծազիւս փութանակի թարգմանութիւնները կը հաստատէր, կը ճշգրտէր, Եղնիկի հետ, նոր բերուած ճշմարիտ օրինակներուն համաձայն։ Իրականք ունինք օսակայն հաւատալու որ նոր ի նորոյ թարգմանութիւններ ևս կատարեցին յաճախ։

Քորննացի կը բազմացնէ թարգմանիչներուն թիւը, գրելով. «Ապա եկեալ թարգմանիչն մեր, զորոց զանուանն յիշատակեցաք յառաջագոյն(8)՝ զտին զմեծ Սահակ եւ զՄեսրոպ յԱշտիշառ Տարօնոյ, եւ

մատուցին . . . զստոյգ օրինակս Գրոց։ Զոր առեալ մեծին Սահակայ եւ Մեսրոպայ՝ դարձեալ թարգմանեցին զմի անգամ թարգմանեալն փութանակի, հանգերձ նոքօք վերադին յօրինեալ նորագամբս (Գ. կա)»։

Հոս կրնանք յիշել Կորիւնի բաժինը Սուրբգրոց թարգմանութեան մէջ, իր կամ ուրիշ պատմիչի մը կողմէ մեզի տեղեկութիւն չէ տրուած այդ մասին։ Բայց Կորիւնի իւրաքանչեւ ոճը կուսին տուած է բանասերներուն հեղինակին ինքնութիւնը։ Գրութեանց ներքին յատկանիշներուն զննութենէն առաջնորդուելով Նորայր Ն. Բիւզանդացի(9) բացայայտօրէն մատնանշեց որ Մակարայեցւոց երեք գրքերուն թարգմանութիւնը արգասիքն է Կորիւնի գրչին (էջ 14)։ Ե. Ա. Դուբնանի(10) եւս ընդունած է թէ «Կորիւնի գրչին արդիւնքն է . . . Ս. Գրքի Երկրորդականոն գրուածներէն Մակարայեցւոց երեք գիրքերուն թարգմանութիւնը» (էջ 93)։ Դ. Կ. Ն. Սահակ Կոզեան(11), օսկայն, իր քննական ուսումնասիրութեան մէջ, Մակարայեցւոց թարգմանութիւնը Կորիւնի գործ չի համարի, «վստի որ Նորայրեան չորս կէտերը՝ գրական աշխատութեան մը հեղինակը որոշելու աստիճան իրականացած» չի գտներ Մակարայեցւոց մէջ (էջ 19)։

Մեր այս մասին կատարած քննութեամբ(12) այն եզրակացութեան յանգեցանք որ Նորայրեան տեսութիւնը շատ հաւանականօրէն կը համապատասխանէ իրականութեան։

Մակարայեցւոց գրքերուն յատուկ հետաքրքրական պարագայ մը կայ զոր կ'արժէ յիշել. այդ գրքերը սուրբգիր ձեռք մը չեն տեսած երբեք, այլ ինչպէս որ առաջին ու բուն թարգմանչին քովէն ելած են, այնպէս ալ — իրենց բոլոր թերուածութիւններով — մեզի հասած են» (Կոզեան, էջ 7)։

Վայրը. — Երկրորդ թարգմանութեան

(9) Կորիւն Վարդապետ եւ Նորին Թադմոսեփիւն, Գիրք Մակարայեցւոց, Երազ Աղեքանդացի, Ագարանցեցոյ եւ Փաւստոս Բիւզանդ, Տիպիւս, 1900։

(10) Պատմութիւն Հայ Մատենագրութեան, Երևան, 1933։

(11) Մակարայեցւոց Բ. Գրքին Հայերէն թարգմանութիւնը, Վիեննա, 1923։

(12) «Կորիւն եւ Մակարայեցւոց Հայ թարգմանիչը», Միոն, 1935, էջ 181-187։

(6) «Arm. Version of the OT.», J. Hastings, Vol. I. 1900, էջ 153։

(7) Աւելի մանրամասնութեան համար տեսէ՛ւ Միոն, 1936, էջ 150-153, «Սիրապ շին Հայ թարգմանութիւններ»։ Դարձեալ Միոն, 1944, էջ 26-27, «Պատմիկ Ժողովին Կանոններուն վերջին յօդուածը»։

(8) Յովնէփ եւ Եղնիկ, Հեռանք եւ Կորիւն, Յովնէ եւ Արձան (Գ. կ.)։

վայրին մասին ակնարկութիւն չունի կորուսն՝ Խորենացի կը գրէ. «Ապա եկեալ Թարգմանիչքն մեր . . . գտին զմեծն Սահակ և զՄեսրոպ յիշտառ Տարօնոյ» (Գ. կա)։ Ուրեմն կրնանք ըսել թէ Աշտիշատի մէջ հաւանաբար սկսաւ Աստուածաշունչի վերաքննական աշխատանքը։

Լեզուն. — Ի՞նչ լեզուով գրուած էին աշակերտներուն Բիւզանդիոնէն բերած օրինակները, որոնց համաձայն նախկին Թարգմանութիւնը սրբագրուեցաւ։ Ամենայն հաւանականութեամբ յունարէն էին բերուած հաստատուն օրինակները։ Ե. Ա. Դուրեան անվերապահօրէն կ'ըսէ թէ «մեր Թարգմանիչներէն կտակուած Հին ու Նոր կտակարանները զոր ունինք այսօր՝ յունականին միայն կը պարտին իրենց բովանդակ գոյութիւնն ու գոյնը»⁽¹³⁾։

Բնագիր օրինակը. — Այս անգամ ալ գրեթէ նախնական ռուսաւորութիւններով ստիպուած ենք բաւականաւ Բիւզանդիոնէն բերուած օրինակներուն մօրընագիրը լինելուն նկատմամբ, նորովեւ տեւ լիովին չէ ռուսաւորութեամբ հարցը։ Ըստ Ե. Ա. Դուրեանի յունական այդ օրինակը «ինքզինքը դեռ չէ յայտնած գիտնական աշխատիչն»⁽¹⁴⁾։

Հին կտակարանի հայկական Թարգմանութեան մասին խօսելով անոր բազմաթիւ նկարագիրը յիշելէ յետոյ կ'աւելցնէ Կոնստանդինը⁽¹⁵⁾։ «Հայկական բնագրին այս բազմաթիւ նկարագիրը հաւանաբար վերագրելի է այն իրողութեան որ Թարգմանիչները կը գործածէին Վեցիշեան բնագիրը Որդեհենսի, որուն նուազանիշերն ու աստղանիշերը, Մասորայի վրայ ՀՔ. ին յաւելումները, կամ ՀՔ. ին վրայ Մասորայի՝ Ակիւղտար, Սիմալոսի, և Թէոդոտիոնի կատարած յոյն Թարգմանութիւններէն ըլլալիք յաւելումները նշանակող, հոս ու հոն կը վերադարձնէին Հայ Զեռագիրներու մէջ, ինչպէս նաև այն լուսանցային յղումները յունական այս Թարգմանութիւններուն՝ գործածուած Որդեհենսի կողմէ։ «Հայերը, ուրեմն, իրենց Թարգմանութիւնը կատարած պէտք է ըլլան Վեցիշեան բնագրէ մը որպիսին ունինք

22 և 88 յունարէն կոտեքսներուն մէջ»։ Այս կարծիքը կանխաւ յայտնած է Զօրայեան⁽¹⁶⁾, իր Նախարանութեան մէջ (էջ 7) գրելով որ մեր գրչագիրներուն մէջ եւ ընդող որդեհենսի նշանները ակնհայտ կը հաստատեն թէ Բիւզանդիոնէն բերուած Վեցիշեան բնագրէ մը կատարուած է հայ նորգործ Թարգմանութիւնը։

Էրմոնի⁽¹⁷⁾ շարք մը օրինակներով կ'ուզէ հաստատել թէ զոյգ կանգարաններու Հայկական Թարգմանութիւնն՝ անգլո-սանդրեան բնագրի վրայ եղած է (էջ 406-410)։

Մեսրոպացի ուրիշ գիտուններ ևս զանազան կարծիքներ յայտնած են։ Լա Գրոն՝ Աղեքսանդրեան օրինակը կը համարի Հայ Թարգմանութեան սկզբնագիր, Հերբերտ Վելտէ ասեմիշը ու Խալա՝ կ'որակէ այդ վարկածը (Կոդեքս, էջ 54)։ Դր. Կարլ Շտայերնալի խօսքը, «Մեզի հասած հայերէն Թարգմանութիւնը ստիպօրէն կը հետեւի Վեցիշեանի, Կոդեքսի համար «ճշմարտութենէ հեռու» կախաղանցութիւն մըն է» (էջ 56)։ Բերթոլդ կը մատնանշէ զուգահեռան խմբագրութիւնը, որով, սակայն, «Հայուն բոլոր տարբերակներն իրենց լուծումը չեն գտներ» (էջ 59)։ Բացի վերոգրեալներէն Կոդեքսը կը յիշէ նաև Թիւ 71 Զեռագիրը, «որ յունական ինքնուրոյն խումբի մը ներկայացուցիչն է», և իր ուսումնասիրած գրքին հայերէն Թարգմանութեան մէջ «գաւառորդի» կը բռնէ» (էջ 59)։

Մահարայեցոց Բ. Գրքին վրայ իր բազմաթիւ քննութիւնները կատարելէ յետոյ Կոդեքսն կ'եզրափակէ. «Քանի որ ուրեմն Հայը թէ՛ Աղեքսանդրեան, թէ՛ Վեցիշեան, թէ՛ Ղուկիանեան ընթերցումներ կը ներկայացնէ, ապարդիւն է անդէլ թէ արտաքսապէս միոյն կամ միւսին վրայէն կազապարուած էր Մահարայեցոց հայերէն Թարգմանութեան սկզբնագիրը մեզի ծանօթ ոչ, մէկ խմբագրութեան մէջ կը գտնենք։ Հայն ունեցած է առանձնայատուկ բնագիր մը՝ խառն նկարագրով. այսինքն մերթմեկի հասած բոլոր խմբագրութիւններուն

(13) Սինգ, 1929, էջ 154։

(14) Սինգ, 1929, էջ 153։

(15) «Arm. Version of the OT», J. Hastings, Vol. I. 1900, էջ 152։

(16) Աստուածաբան Մանան, Գալիւ, Հատար, 1805, Գեղեթիկ։

(17) «Բնագրական և ուսումնասիրութիւն Ս. Գրք Հայկական Թարգմանութեան վրայ», Dr. V. Erdemir, Թրգմ. Հ. Սահպ. Կարսի, Բազմապէտ, 1900։

կը համընթացայ, բայց երբեմն ալ ինքնուշտյն և անկախ է։ Իւր բերած նոր և մեծ արժէք ընթերցողներով կը զբաւեմիւս խմբագրութիւններուն ոչ թէ ստորակարգ առ համարագր հաստատարատիւ գիրք մը (էջ 60-61)։ Այդ եղբայրացութիւնը արդեօք չի՞ պատշաճի տմբողջ Աստուածաշունչի հայ թարգմանութեան։ Իւրաքանչիւր գրքի յունարէն բնագրի հետ բաղդատութեան նախընտրած մեխախառնական հետազոտութիւններ պիտի ստան զիսկական պատասխանը։ Ճակատին շատ աստիճաններ են այդպիսի հետազոտութիւններ։

Կողմանի վերոնշանակեալ վարձէն զատ տներէ մանրակրկիտ և խնամեալ փութում նասիրութիւն մը Յովհաննու Յայտնութեան վրայ, որ կանխաւ յիշուեցաւ արդէն։ Մուշտտ քննելով շիւթ որդիքի՝ ինչ էր Յունական նախադադարի և . . . Հայերէն թարգմանութեան Յայտնութեան Յովհաննու կը գիտէ որ Հայերէնը առ հասարակ կը միաբանի Յունարէն նոր կտակարանի իշլընդոգրֆեան - Գերարդտեան տպագրութեան հետ, «Բայց ասկայն իւր ի 534 տեղին աշակերպ է ի ամանէ (էջ 62)։ Այս աշակերպութիւններէն ոմանք, զորք 223, են տառնաձիւն ընթերցուածք Հայերէն թարգմանութեան իսկ մնացեալները, զորք 311, գտանքին համեմատ ալոց իմն Յուն. օրինակաց և կամ թարգմանութեանց (էջ 62)։ Յունարէն օրինակներէն առաւելագէտ Սինեականին փոքրակից կ'երեւի Հայ թարգմանութիւնը, թէն շատ անգամ ալ կը համաձայնի միւս լատաղայն Զեոագրիներուն հետ։ Դաւով հայերենին սեփական ընթերցումներէն, որ կը բաղկանայ 67 յունարեաններէ, 99 պակասորդներէ, և 57 պէսպէս աշակերպութիւններէ, Մուշտտ կը գրէ. «Զայս առանձինն ընթերցուած աւանդութիւն ինձ՝ համարել լոկ գիպուածոյ կամ կամաւոր փոփոխութիւն, աշայրութիւն և աշակերպութիւն, և միանգամայն վերագրել զստին Հայ թարգմանին, կամ յետևողայն զրոյց և ընթերցանակողաց, առ մանաւանդ հաղկէ առանց երկմտութեան կարծել՝ թէ սոյն բաղմաթիւ մասնաւոր ընթերցուածք, ճիշէ ոչ բողմնագրագէտ, գտնէ ըստ մեծի մասին յատուկ էին և նոյն ինքն Յուն. նախադադարին, յորմէ թարգմանեցաւ առաջիկայ Հայերէն Յայտնութիւն, և որ

այսու մեծապէս և նշանաւոր իմն պայմանաւ զանազանի ի մնացեալ Յունարէն բնագրաց (էջ 62)։ Ապա ցուցակով մը կը ներկայացնէ Հայերենին յատուկ ընթերցուածները, և յուն. նախադադարին վերաբերող իր հետազոտութիւնը կ'ընթարկէ հետևեալ բառերով. «Թ [աշայրութիւն] Հայ. թարգմ. Յայտնութեան] ընծայէ մեզ զթարգմանութիւն նախկին եւ ստուգագիր Յունական բնագրի, որ թէպէտ եւ ընդհանրապէս միաբան ընդ ընտիր ընտիր ի Յոյն եւ իսրայրաց, այլ բողմն մասամբ ըստ նիւթոյն աշակերպ էր ի բնագրէն՝ համարէն ծանօթ Յունարէն օրինակաց եւ յայլոց թարգմանութեանց (էջ 62)։

Նորագիտ Յայտնութեան բնագրին մասին եւնդ բերուած այս եղբայրացութիւնը, սակայն, չի պատշաճի Աստուածաշունչի միւս զրքերուն, որովհետեւ անկա մաս չի կազմեր բուն սեփագրեան թարգմանութեանց, ինչպէս տեսնէք վերեւ։

Ե. Վ. Դուրեան⁽¹⁰⁾ ալ ակնարկած է Հայերենին Սինապական յունարէն բնագրին հետ ունեցած մեծաւորութեան։ Ն. Կոտկարեանի մէջ Պայտլ Հառգեան տպագրութեան նշանակած տարբերութիւններուն վերայ խօսելով կը յարէ թէ առանց թիւը ընդաւազէ կրնայ նուազիլ ձեւէ Սինապական յունարէն բնագրին վրայ բողմնագրութեան գնեց մեր Հայերէնը (էջ 231)։

Կանխաւ տեսնէք նաեւ որ Հայերէն Նոր կտակարանի վրայ Սինապական Աստուածաշունչին համեմատութիւնը կը տեսնէր Պրոֆ. Ա. Թերիստն։

Ըստ Kenyonի Հայերէն կ'ըն թարգմանութիւնը սրբագրուեցաւ ազնութեամբ Գ. Պոյսէն բերուած յոյն օրինակներու գտնէք ըստ երևոյթին ազգակից էին Յ. Ռ. ին, և ատով թարգմանութեան սկզբնական նկարագիրը շատ ազատացաւ (էջ 920)։

Երկրորդ թարգմանութեան կամ վերաքննութեան առթիւ գործածուած յոյն բնագրին նկատմամբ թերեւ կարելի է օգտուիլ վրացերէն Աստուածաշունչէն։ Մերինին պէս այս և ներթափանցած է սրբագրութեան ըստ յունին։ Այս սրբագրութեան վերաբեր-

(10) «Մրցագրութիւններ մեր հայկեանց Աստուածաշունչին վրայ», Մատեն Կրօնաթերթ, 1896, Թ. 8։

ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

Շարականները — Ձեռք կրնար վճռական ըլլալ անոնց տարողութեանը մասին, ինչպէս երգերու պարագային, աւանդութիւնը ունի ցուցմունքներ, անոնքի՛ դժանց հայրութիւնը Շնորհալիի ապահովող:

Հարցերը. — Հարցերուն համար ըսուածները չեմ կարծեր որ պատկանին Շնորհալիին: Կ'ըսեմ այսպէս զի անոնց լարին մէջ իր յորժմէր բացակայէ: Թերեւեւ զանակը ինքը կրնայ ըլլալ շնորհած անոնց, ուրկէ մեզի հասած ըլլայ աւանդութիւնը: Ըստ տիրացուներու վկայութեան այդ հարցերը իբր եղանակներ, ճշմարիտ գեղեցեցութիւններ են, և կերպով մը կը բացատրեն վերադրումը: Ղեւնդեանց, վարդապետի, Հոգեւապետեան, վարդապետի են. կանոններու — Յաղորդ եւ սուրբ հայրապետը — իբր բանաստեղծութիւն, հոգեւոր Թորիք: մարդկային զգայութիւն, կուգան բարձրագոյն արուեստի մամենամաքուր պոէնքէն: Այսօրուան գրական ճաշակը շատ քիչ քան կը գտնէ անոնց մէջ զինքը վերադրող: — Ա...

մամբ Blake կ'ըսէ. «Կը վարանինք, ապա, կայն, հաստատելու թէ ատիկա արդիւնքն է Յոյն ձեռագրերու հետ ուղղակի բաղդատութեան, և կը միտինք հաստատելու թէ Հայերէն նախատիպեր, Յունարեւել վերաքննուած, կը կազմեն փոխանցումի միջին աստիճաններ, և թէ Յունական աղղեցութիւնը ներգործեց ասանց միջոցաւ (էջ 12): Այդ օրբագրութիւնները կատարուած կը թուին ըլլալ կեանքեան, այսինքն Գ. զարուս Կեանքիոյ մէջ Որդեհեանի կողմէ զոգծածուած բնագրի մը օգնութեամբ: Այսպիսի բնագիր մը ուրիշն կիրարկուած է Ս. Դրբի Հայերէն փութեանկի թարգմանութեան սրբագրութեան համար: Ուրիշ խօսքով, այն ճկատատունն օրինակը զոր Բիւզանդիոնէն բերին ոսկեղաքեան ուսանողները, կը պատկանէր Կեանքեան բնագրին: Այս մասին Պէյքը կը գրէ. «Մակեդոնի անապոստոլութիւններէն կրնանք տեսնել որ արդի Հայերէն բնագիրը, ինչպէս որ ներկայացուած է գոյութիւն անեցող հնագոյն ձեռագրերու մէջ, զիստաւոր մասամբ կենսական է, բայց յարաբերաբար ակար մէկ ներկայացուցիչն է այդ տեսակին» (էջ 13):

(3)

ՆՈՐԱՅՐ ՎՐԴ. ՇՈՐՀԱԼԻ

տոր փորձը կատարեցինք Նորահաւերն վերայ և հրաշալի արդիւնքի մը հասանք: — Շարականներն մամենէն կատարեալ և մեր արուեստին մամենէն վճիռ էջերը կան անոր անունին կապուած՝ որոնք մեզի հասած են վաւերական ձեռով մը, այդ կտորներուն մէջէն: Օրհնութիւնները — Աղուհացից Կիրակիներուն, Հոգեւապետեան բ. և գ. օրերու օրհնութիւնները — մեր շարականներն մէջ քաղաքացիութեան իրաւունքը կուտան մատովի չափին — իրմէ առաջ մամենակի չափն էր. — (ինծի անծանօթ են աղօթքները, քարոզները, Ժամագրքէն, Մաշգրեցէն որոնք իրմէ կրնան մտած ըլլալ մեր արարողութեան մէջ):

Քանի մը խօսք ալ Շնորհալիի մեկնութեանց մասին զորս կարելի է երկուքի բաժնել: — Կ. Մարքեոսի մեկնութիւն. որուն համար կ'ըսեն թէ մինչև Չ. զրուխը իրագործուած է իր գրչով: Կերակոս և Սրբընկացի, շառաւարան զոգնասաներ ունին այդ աշխատանքին վրայ: Ինծի չիմար նման երկերու գրական կշիռը ճշգիւ աշխարհիկ տուեալներու վրայ: Կը խորհիմ թէ Շնորհալի իբր եկեղեցական, պարագին տակն էր իր հօտին հայրայթելու կիթիկ մատեաններ ուրկէ մեր կղերականները կտրեանային հանել աւաւր պաշտօնէր քարոզներ: Միակ առարկայութիւն այդ աշխատանքին դէմ — ջողոր մեկնութիւնները ունիմ նիստի հայոց կին մատենագրութեան, — Բրուքնաւորէն մինչև Ժն. զարուս վարդապետները, մինչև գէղը էլմիածնի, Սրուսաղէմի, Վենետիկի, Վիեննայի մատենագրութեան երրու ձեռագիրներուն, այնքան իրարու, նմանակ, իրենց իսկ ժամանակէն օտար, նոյնիսկ ընթացիկ բարոյախօսութեան մը ըլլալու անկարող — անոր ըլլալն է բարոյովին գրքունակ, հեռակա, առանց անձնական փորձառութեան նպատակին, միաց որ Յակոբեանի զօրմէ վերամշակուած է, քարեալաբար յաւելումով մը իր սքանչելի լեզուին: Բ. Աստիեհէն եւ յոնարեհէն փոխադրութիւններ, կատարուած այդ լեզուներուն հմուտ հայազգիներու ձեռքով թերեւ, ևս կամ հայերէնի հմուտ յոյներու և ասորիներու ձեռքով, Կը յիշեմ Ս. Սարգիսի կենսագրութիւնը, զոր ինքը յղեալ է և վերածած իր լեզուին ընդհանուր կաղապարին: Ինչ այս աշխատանքը թարգմանութեան կ'անուանէ:

ԲԱՂԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԻՆ ՍԻ ՆՈՐ
ՄԻՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆՍ ՄԷՋ ՀԱ-
ՄԱՍԵՌՆԵՐՈՒՆ.

ա. Իբրեւ ծաւալ. — Գրեթէ կը մնայ եղպի եթէ նկատի չունենանք Տաթևացիի Գիրք Հարցմանը և ԺԵ. դարու շատաքան- ները, մէջը ըլլալով Վենետիկեան դպրոցի ազգային երկու դարերէ Տաթի թիւը իր աս- տղաւորներուն 15000 տող, որոնց վրայ երբ դարձէ շարականներն ու երգերը, կ'ունենաք մրցանիշը չափուած խօսքերուն: Բ. Իբրեւ որակ. — Անկալ վար չէ առջին գծի մեզի հասած մեր մատենագիր- ներէն, ոչ մէկուն գործէն: Անշուշտ իր Աստուածածինը տոգոյն է քաղաատուած նարեկացիի Աստուածածինին: Իր Աստուան նուազ, ահաւոր է քան Աղօթամատենին տիրակալի հերոսը, բայց իր երկինքը, իր մարդկայինը, իր ազգայինը իր առաւ- ձայրին անձնաւորութեան ցոյցը, նոյնիսկ առանց սրբութեան շղարչին, կը բաւեն իր ցործը ազգասագրելու պաշտպանելու, իր լաւագոյն, մասերուն մէջ, Գրտի չկրնայինք զմոռնել Ժամագրեք ձը, առաջն անոր եր- գրուած: Մեր շղարհնոցին ամենէն նուիրա- կան ծածուկներէն մին պիտի մնար ամայի, ազդելու չափ սարող չին, եթէ չար ձեռք մը յանդգնէր զեղչել անկէ Շնորհալիի կտա- կածը մեզի: Հակառակ մեծ մեղքերու, ձեռքու մեծութեան, աստուածաբանական կնիքու- ներով, դաւանաբանական իտիցներու, էջեր կան իր մօտ ուր աստուածաբանութիւնը ամբողջութեամբ կը մարդկայնանայ, կը տաղաւորուի: Անշուշտ պատմած է այս մարդը կտակարանները, փոխանակ սեղոյն- լու, բայց — այդ պատմութիւնն իսկ հոս ու հոն, կը բուսցնէ մեզի հրաշալի ծաղիկները անոր անմահ զգայնութեան: Մարդն է ա- նիկա որուն հետ միշտ վստահ էք գտնելու զգացման անտիպ գեղեցկութիւն, հայեցի գողորք թաղցրութիւն, ցեղային աշխար- ասում, թեաքեկ յոյսը որ մեր գրականու- թեան նկարագիրները կազմեց, երբ կտորե- ցաւ մականը մեր թագաւորներուն ձեռքին մէջ և մեր Ժողովուրդին սպասը անցաւ իր երեղեցականներուն: Կ'ըսեն թէ կորովի չէ իր մտածումը, չեմ գիտեր թէ ինչ կ'ուզեն ըսել, եթէ խոյանքն է, աստուածաբանա- կան սաւառնումներն են, խոշոր գրապետ- ներու անձնական փորձաւորութիւնները իւր-

տացնող հոգեբանական խոր և նուրբ գի- տողութիւններն են որոնց կ'ուզեն ակնաբ- կել, մեր մէջ Շնորհալին ոչ մէկէ ետ չի մնար: Վենետիկցիները Համբարձնացին աւ- տուածացնելու իրենց փոյթին մէջ, մեղմ կը տեսնեն Շնորհալիով մեզի եկած սա շը- նորէնները: Իրենց համակարծիք չեմ գի- յունական արժեւորիչք և աստուածաբան- ները հոգեպէս նուաճող այս մարդը յստակ կերպով մտածած է այդ խնդիրներուն շուր- շը, որքան կը ներուի այս բացատրութիւնը: Ինչ որ մտածած էին եկեղեցւոյ նայրերը Շնորհալի՝ կրցաւ օգտնիլ գտնողը: Եթէ չէ նորոգած այդ մարդերը մտածումին, աւան- դութեան իսկ հնչումին տակ եղած է ա- տիկա: Դիլստուորաբար այս գործերուն ա- մենէն անուշ մասերը կ'իյնան երգերուն և աղօթքներուն մէջ: Բազաւորութեանց այս գլխուն տակ նկատի ունիմ Համբարձնացին, Օձնեցին, Նարեկացին, Սարկաւաք, մեծ ա- նունները մեր գրականութեան: Պիտի չգու- զակուած գիտնիք երկու առ երկու: Բաւ է միայն դիտել տալ թէ ոչ մէկէն վար է ան: Գ. Գործը իր ժամանակն ունի: Իր Ընդհանրական Քաղաքներ՝ իր Ժամանակը տալէ զատ, մեր միջին դարէն բաւական բան մը կը սեւեռեն: Սխալ իր կեցողութեան հան- դէպ հայոց պատմութեան — եղեսիւյ Ողբը, Վիպասանութիւնը — թէն զրկած է մեզ վաւերագրային արժեքով գործէ մը, բայց իր քերթողութեան մէջ մեր հոգիին որոշ բարեխառնութիւնը կը գտնենք խտացած: Չեմ գիտեր ո՞ւր պէտք է փնտռել այդ հո- գին երբ մեր հայ մատենագիրներուն ու- տումը կ'ընենք: Մեր պատմիչները փշրանք- ներ միայն ունին անկէ: Ժողովրդական բա- նաստեղծութիւնը անմասն է անոր խորա- գոյն տաքնապնդին — աշխարհիկ, ընթա- ցիկ լարեր են որոնցմէ ան կ'ախորժէր — մեր խրատիչները, որոնք այնքան առաւ են զեռն մ. Գարէն սկսած, կը պատկանին աշ- խարհի, քանի որ հիւսուած են ընդհանրական եկեղեցւոյ ընդհանրական թեմաները փա- ռաքանելու: Ի վերջոյ Առաքելոց գովեստի մը մէջ հայ գրագետը չէր կրնար ինքնա- տուութիւն հետապնդելու, Ու ստիպուած ենք այդ հոգեղէնը գտնելու մեր երգերուն, շա- րականներուն լաւագոյն բաժնին մէջ: Կը հետեւի թէ ուր է արժեքը Շնորհալիի գոր- ծին: Ու ազգը չէ խառնած իր գնահա-

տումին մէջ ներս առնելով իր սրբազան գրականութեան մէջ ամենէն շատ ներսէն Շնորհալիին:

Ծանօթ. — Իր մահէն քառորդ դար յետոյ, Դրեկոբ Տալայ կաթողիկոսին խնդրանքով, երէց մը գրած է ներդրող Շնորհալիին: Պարտք կը զգամ յայտարարելու թէ Սոփերքի ԺԴ. հատորը կազմող այդ գրքոյն կը ամենէն կատարեալ հատորներէն մէկն է մեր հին մատենադռութեան: Եւ գիտցէք ինչու: Ձի զայն կը լեցնէ Շնորհալիին որուն իմացական, հոգեւոր, վարչական բարեմասնութիւնները շքեղ երեւոյթի մը պէս կը զգնան յիմարտ երէցը: Ներշնչուէր զուր բառ մը չէ: Անկէ շատ աւելի վնարպետ գրագէտ մը Գր. Սկեւազցին գրած է նոյն ձևով ներդրող մը Լամբրոնացիին վրայ: Ո՞ն ու մտածում առաւելակշիռ կը ներկայանան Սկեւազայ վանքին մեծ վարդապետին մօտ, բայց գիրքը ձախողանք մըն է: Լամբրոնացիին մաքի որոշ ուժով գրագէտ թերեւ տաքանգող Շնորհալիին մեծ, բայց իբրև մարդ կը մնար հեռու սիրոյ մեծ կախարդէն: Կը յիշեմ Լամբրոնացիին ներդրող Շնորհալիի վրայ: Որ հասարակ տաղաչափութենէն անդին չանցնիր, ըլլալով պզտիկ ոգիի գործ: — Այս բառը փոքրոգի իմաստով չէ գործածուած հոս —:

Պ. Գործին կենդանի մասը. — Նախ կուտամ իրենց որուն համար ըտրոր ածականները քիչ պիտի գային, կիսադարեան անհուն, աննահանջ սպասը որակելու համար — տեսնել Մարդը գլուխը — և մեր գործը, այն որ գիրի կ'իյնայ, երբեմն պակաս է մեր անձէն: Վճիռը ճիշտ է մանաւանդ Շնորհալիին համար:

Ձեմ կարծեք որ ունէ հայ անտարբեր մնայ գեղեցկութեան փարթամ այն պատկան առիւկ զոր իր գործէն դիւրութեամբ կը ճարենք իր անուին համար: Իր Ընդհանրականը այսօր իսկ չէ կորսնցուցած իր բարձր իմաստը: Հայոց եպիսկոպոսները և քահանաները ռզուտով պիտի կարգային զայն: Կը խորհիմ թէ հայ եկեղեցւոյ դասականութիւնը այսօր իսկ կը գործածէ անոր յաջող տարազները: Անոր երգերը մաս կը կազմեն մեր հոգիի ամենօրեայ յուզումներուն: Անոր շարականներէն մէկ քանին հայ գրականութեան մէջ անմահ գեղեցկութիւններն են: Ձեմ կրկներ ինչ որ վերք

ըսած եմ անոնց տարողութեանը մասին, Դիտել կուտամ որ եթէ պէտք ըլլայ հայ հոգիին ծաղկաքաղը կազմել:

Շնորհալիին պիտի ունենար հոն ամենէն քաղցր ու սրտառուչ մասը, հայութեան իսկ խորհուրդը, տրտում շնորհի, աշնուական երգի, գոգոտր զգայութեան, համեստ, ինքնաբաւ, հոգեղէնի լարուած ուժերու համագործում մը իբրև: Այս տպաւորութիւնը ամենէն շատ կը հաստատենք Շնորհալիին մօտ, համագործ ըսուելու չափ Նդիշէի: Սիսալ է Շնորհալին թարգմանել, ինչպէս փորձեց Դուրեան Սրբազան, և ուրիշ աւելի անորակ մարդեր, վասնզի բանաստեղծութիւնը չի թարգմանուիր այս տեսութիւնը յարգարարի թելագրող քիչ հեղինակ ունինք մեր մէջ: Շնորհալին գերազանց քերթողն է, հայերէն չգիտցողներն իսկ կը հասկնան զինքը:

Ե. Գործին մեռելով օտրը. — Իր տաղաչափութիւնը ամբողջութեամբ, շարականներէն անվաւերներու, միաբանական խնդիրներու վրայ իր Նամականին — որուն վաւերագրական արժէքը կը գնահատեմ չափազանց բարձր, բայց որուն գրական տաւրողութիւնը այսօր չի թոսիր մեզի — զաղջ են: Ընդհանրականին մաս կազմող ուրիշ Նամականերու մէկ մասը որոնք առաւելագէտ վարդապետական նկարագիր մը ունին կեանքի քիչ բաժինով, զաղջ են անոնք տրտում զաղջութիւնով մը: Այս անգամ իր տաւեւաբանութիւնն է զոր կ'ըսուի թէ ըրած է երբ իր եղբորը ձեռքէն ստացած է հայոց կաթողիկոսութեան քօղը իր ճակատին: Պահը, տարիքը, աշխարհը, երկու եղբայրներուն Ս. Սորանին առիւկ ծնրադիր տրցունքները իմ մէջն կը ստեղծեն խռովիչ պատկերներ: Դուք պիտի կրնայիք աւելցնել ժողովուրդը որ եկած էր գիտելու քիչ անգամ պատահող այդ հրաշքը: Ձեք կարգացած ամօգոյն հաւատոյ խօսք մըն է, պարպուած իր յուզման տարրէն, անձնականութեան շեշտէն, որոնք այնքան իրաւ են այս մարդուն մօտ, իր ազօթքներուն, երգերուն, շարականներուն մէջ:

Ըսի թէ քերթողական իր վրիպանքը — քաղի երգերէն և շարականներէն — վերագրելի է որոշ չափով դարուն ախորժակներուն: Պաշտօնական թղթակցութիւններուն մէջ զգալի նիհարութիւնը կեանքին, դարձեալ բացատրելի է ինձի կաթողիկոսա-

կան գիւտանով մը, ուր տիրող ոճը, աւանդութիւնն աւ ոգին կրնաք հաստատել այսօր իսկ Երուսաղէմէն:

Ղ. Գործին համադրական արժեքը. — 70 տարի ծանրագոյն սպասի մը վրայ, իր ժողովուրդին կեցրոնական անձնաւորութիւնը եղող մարդու մը գործը փորձիչ հանգամանք մը ունի քննադատին համար, տրուած ըլլալով որ հայ քննադատը իր ժողովուրդը ճանչնալու — բարին տուէք իր բոլոր լայնքը — ամենէն ապահով միջոցը նման մը — թերքներու մէջ է որ կը հաւատայ գտնել: Այս անհիւնէն դիտուած, մեր հին ժառանգութիւնը գրեթէ միշտ զգուհի պիտի ձգէ մեզ: Ենորհալին բացատրութիւն չէր կրնար կազմել: Կ'աւելցնեմ անմիջապէս թէ անհիկա դարձեալ այն մէկ հատիկ մարդն է որուն նամակները: Ուղղուած մեր ժողովուրդին այդ օրերուն կարելի խաւերուն, մեզի կը բերեն ուրուային պատկեր մը հայ ընկերութեան մը՝ ուր մեր միջին դարը ոճի, կերպի կազուի, ամենէն կատարեալ մարմնաւորութիւններով: Նոյնիսկ իր խեղճ հանելուկները մեզի կը խօսին վիճակներէ, մտքի ձևերէ, որոնք թաւանջ ատոնց կորսուած էին: Ճիշտ է որ այդ դարուն, դարձեալ, Մխիթար Գօշի Դոսեասանագիրքը — այս մարդը պիտի վերլուծենք լայնօրէն — և ընկերութեան մը հաստատ տարրերը իր օրէնքներուն հաւաքածոն կուտայ մեզի կարելի պայծառութեամբ — ու այդ դարուն են դարձեալ Հեթումը, Մարտո Դաւիթագալը, Լամբրոնացի, որոնց գործերէն մենք կրնանք հանել փշրանքներ մեր ժողովուրդը կերպագրող: Բայց ոչ ոք մեզի պիտի տար Ենորհալի բաւարարութիւնը:

Ըստ տեսութեան, Ենորհալի վաստակը ամենէն ընդարձակ ժառանգութիւնն է մեզի մեր հին ամենապարտութիւն: Մտքէս կ'անցնի այդ դարերուն յատկանիշ լատին հայերու բոլոր հայրադրութիւնները (patrologie), բայց խորունկ պարկեշտութիւն, ինչպէս չափի ճանաչողութիւն մը մանաւանդ իմ ժողովուրդին վրայ իմ ունեցած նախաւոր զիս կը բերեն պարկեշտ տրտմութեան մը: Սառն չեն անշուշտ պատմիչները երբ Ենորհալին անախները — Կիւր Մանուէլ կայսեր ուղղուած — կը յայտարարեն տառուածային գրականութիւն: Բայց մեր պատմիչներուն խոշոր զգալը և տեսնելը աւելի է քան

իրենց միամտութիւնը: Այս պատճառով աստուածաբանական, իմաստասիրական, պատմական գիտններու վրայ Ենորհալին մեզի ձգածը կրնայ մեզ գոհացնել: Ընդհանուր եկեղեցւոյ մեծ հայրերուն քով անոր կշիռը չեմ կարծեր որ ըլլայ բաւարար, զինքը արժանաւոր ընծայելու այն խոր և տաքքրութեան, որով արդի քննադատութիւնը կը քրքրէ միջին դարը և կը ստեղծէ բարձր արժէքներ խեղճուկ հայրերու քրտնաթոր գրքերէն:

Կ. Սեղիւզացոյն օտարը. — Պարտաւոր եմ ասիկա փնտռել և գտնել մի միայն իր սրբազան գրականութեան մէջ — աղօթքներ, երգեր, շարականներ, որոնց մասին լայնօրէն խօսուած է արգէն — երբ հարց կուտանք թէ ինչ են նկարագրները այդ ստեղծագործութեան, ինչ են եղած այն կողմերը հայ հոգիին, որոնց առաջին անգամ իր մօտը կը հանդիպինք, դժուար է միակտուր և վճռական տարազներ գործածել: Ենորհալինն է պատմութիւնը կարելի եղածին չափ քիչ մեղքով բանաստեղծութեան բարձրացնելու հանճարային յաջողութեամբ: Կը կարդանք Այսօր Անճառը ու չենք տառապիր քանի որ երկարածիք այդ սողերուն մէջ Ն. Կտակարանի սեղմ, վստի, ժուժկալ, պատմումը — Տնորհալեան պահերէն — չի բռնազատեր ինքզինքը մեզի: Ամէն նման պարագայի մենք միշտ գործ ունինք սկզբնատիպ մեծ արուեստագէտի մը նետ: Իր աղօթքները վստիս եմ թէ յղացուեցան գրական ու է յետին ամբէ զերծ ոգիով: Բայց զուր տեղը չէ որ մարդ մը մեծ է: Ատոնց յղացմանը կերպին մէջ իսկ հայ ժողովուրդը ինքզինքը բերեղացուց: Կրնան անոնք բարձրագոյն, վստիանալ, շատ նրբամաղ արժանիքներ չուենալ, բայց ունին գերազանց արժանիքը հայ հոգիին ամենէն անարատ բղիւնները կազմելու: Սաղմոս մը իր բերինն մէջ կախարհական փոփոխութեամբ մը կայլափոխուի, կ'անձնանայ, և ծաւրոտեան լեռներուն վրայ գիշերային հսկում մը — որ ներշնչուած է սաղմոսէ մը — կը վերածուի համադրական սեփական քերթուածի մը: Ենորհալի ոչ միայն կը զգայ իր Աստուծոյ ալ մանաւանդ իր ժողովուրդը առ Աստուած տանելու իր ճամբուն մէջ — աղօթք, երգ, շարական — կը բարձրանայ ամբողջ

մարդկութեան իսկ խորհրդանշանին՝ Այն ընդունելութիւնը զոր սրբազան քերթողութիւնը ըրած է իր ազօթ քննարուել վրայ, դար է այն հիացումէն զոր իր ժողովուրդը տուած է անոնց — Հաւաստով եռնոսովանիմը 30է աւելի լեզուներու թարգմանուած է — մտքէս կ'անցնի Նմանութիւն Յիսուսի գերբայքը, ոչ իբր համեմատական եղբայր աշխարհ քննարուել, այլ իբր նման հոգեվիճակի մը բղխումս կը խորհրդիմ թէ հրաշալի մատնանին անձանոթ հեղինակը հաւանաբար մարդ մըն էր որուն սիրտը կարելի էր գուրսէն տեսնել, եթէ կը ներուի այս քաջատուութիւնը, Նոյնն է պարագան Շնորհալիին, որուն մեղի ձգած յաջող էջերուն մէջ ամենէն անձնական մեր գրագէտը կը գտնուի:

Բ, Համագային համեմատի մտքը. — Վերի հատուածէն այս անցքը դժուար է: Ոչ խառնութիւն, ոչ ընդարձակութիւն, ոչ նորութիւն, ոչ մեծութիւն թելագիր են ինծի երբ հարցը կը դնեմ համագային գտնին վրայ: Խորունկ իրականութիւն է որ Շնորհալիին կը նուաճէ Նոյնիսկ այսօրուան ամենէն դժուարահան քննադատը: Երբ կը հարցնէք ինչո՞վ, պատասխան կուտայ այն հոգեվիճակը որուն մէջ կը մտնէ ամէն հայ ամէն զաւանանքէ — սկեպտիկ բողոքականէն մինչև անհաւատը — երբ շփումի կուգայ խաղաղականի երգերուն կամ գիշերային պաշտամունքի անորակելի անուշաթեմամբ մեղեդիներուն: Տեսնել բազմաութիւնների հատուածին երկբողոք բաժանման:

Արդարեւ ո՛ր այս ժողովուրդը ինքզինքը ամենէն լայն կերպով արտայայտուած գիտէ եթէ ոչ Առաւօտ Լուսնի մէջ, Ի քննիմայնքի մէջ, Նորամուտի մէջ, Այսօր Անհաւատի մէջ, Հանգստեան կարգի անհաւատ պէս գեղեցիկ յօրինումներուն մէջ, որոնք քրիստոնեայ խորքի եւ հայ քաղցրութեան, պարկեշտ երազի եւ ինքնաբաւ աշխատանքի մարդկորէն ամենէն աղուոր սեղանի մարդկային բարոյականի անմահ սեղբուները կը բխրեղացնեն: Մեր պապերը՝ ասոնք ոչ միայն երգեր, այլև ապրել են: Պէտք չկայ կասկածի տակ դնել այս բոլորին տարողութիւնը քանի որ գինն ենք այդ ամէնուն որ կ'ապրինք, Հարճարի մը համագայնացումը էմ կարծիք աւելի լայն արդարացում մը հարկադրէ փնտրել այս ամենէն դուրս:

Վ Ե Բ Զ

Թ. ՕՇԱԿԱՆ

ԼԵՂՈՒՆԳԻՏԵԿԱՆ

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ,
ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՎՐԱՅՊ՝

Ներշնչի մարդը պատմութեան մէջ՝ որ 153 էջից բաղկացած մի հատոր է, կայ ընդամենը 16 յունարէն բառ, որոնք են բարբառոս, զառպիղ, եկեղեցի, եպիսկոպոս, կարողիկոս, կարողիկէ, կանթեղ, հեքանոս, մարտիրոս, մեհենայ, պոռնիկ, սաղմոս, պիկկիսոս, փոս, էրխսոնեայ, բառեպիսկոպոս: Մինչդեռ պարսկերէն բառերի թիւը հարիւրաւոր է. օրինակ պատահաբար բացուած մի երեսում (էջ 46) գտնուած եմ 21 պարսկական փոխառութիւն (պպաս, անպաս, շինել, բազաւաւ, աւթարե, օրեմ, վկայ, համարել, աւաւ, աւթասիլ, յոյժ, դանին, ամնջել, դիմել, հրաման, մոգ, մոգպես, զանդիկ, կեոս, յաւել, ամեկաստեմ). եւ դեռ Ներշնչն այն հեղինակներից մէկն է, որ ոտերիմ թշնամի է պարսից եւ սրբաբան յոյներին: Հիւրէմանը կարծում է թէ Ե. Դարբի գերջում հայերէնի յունական փոխառութիւնների թիւը 50-ից շատ աւելի չէր: Այսպէս էլ յիշեալ 776 բառերից միայն 184 հատն է որ գործածական է հայերէն գրական լեզուի մէջ, այսինքն աւելի պակաս քան քառորդը: Այս բառերը նշանակել ենք մեր ցանկի մէջ ստորագծւած: Աւելացնենք նաեւ այն հանգամանքը որ յիշեալ 184 բառերի մի մասը գործածական է արդի գրականի մէջ, ոչ որպէս շարունակութիւն ինչ հայերէնի գործածութեան, այլ իբր ուսումնականների ձեռքով վերականգնացւած ձևեր՝ միմիայն այն պատճառով որ Նոյն բառերը գործածական են արդի եւրոպական լեզուների եւ կամ տառերի մէջ: Այսպէս են երեք, ովկիանոս, զոդիակոս, զեփիւս, սիբիլյա, տարաբոս, զիսան, ամաթեմայ, անսիբիւսոս, հերեսիկոս, մարտիրոս, որդողոս, սիւննոդոս, աբբա, սամոս, միլամադ, դիլիմ, կոկորդիլոս:

(*) Շարահանութիւն՝ մեծամեծ ներկայի Գեղարմուշիկէ Հայ Լեզուի գործէ (ԺԲ. Ե. ԺԳ. Գլուխ):

նստե՞հոս, պողիպող, սաղամանդո, սպունգ, փոկ, անիսոն, զափնի, եքենոս, լիմոն, կեռաս, կիտրոն, հալուէ, մանրագոր, պրաս, կանոն, հոնեսոր, պուէս, սիսզոս, բարս, բոնիկոն, վրծին, երգենոն, բարսոն, կիքառ, մեղեդի կայլն կայլն:

Եթէ այս բառերը եւրոպական լեզուների կամ թուրքերենի մէջ գործածական չլինէին, վստահ կարող ենք սասել որ հայերէնի մէջ էլ պիտի չկենդանանային:

Դալով մեր զուտ ժողովրդական լեզուին, այստեղ զանազան բարբառներում գործածական յունական փոխառութեանց թիւը 51 է միայն, որոնցից ոմանք (հարցանիւղները) նոր գրական ճամբով են, իսկ մի քանիսն էլ թուրքերենի մէջ գտնուելու պատճառաւ (ստորագծեալները):

Նկեղցի, «կերոն ննիս, կոնդակ, մարսիոս, մեռոն, պրոսպուս, քիսոնեայ, օթի, աբեպիսկոպոս, եպիսկոպոս, կաբուղիկոս, պապ, պաքիարտ, մամ, պոռ-

նիկ, ռիտո, լիւն, խառն Պլ, մոլոս ննիս, ուիզ Ջթ, սեպպիկոն Երզ, կեմ, կաղապար Թ, կանոն, հեփմեթե, Պաղամառ Պլ, «մելան Պլ, սաղմոս, «սեթակ, «սոմար, լըյն ննիս, «բարոն, բաղամիք, մասուռ, դեմբակ Երե, սաւան, փիլոն, բեմոն Երե, պոսթալ ննիս, ռիշթը, քառն, Նալիկն հր, կաղաք Ծր, «պոն, լիար, հազարէ ննիս, մարգարիս, կաղանդ, կիրակի, «բոպե Երե, փոս:

Այստեղ հենց երեւում է յոյն և պարսիկ փոխառութիւնների տարբերութիւնը. պարսկերէնները իբրեւ հայ լեզուի օրգանական մաս կազմող, ժողովրդական խաւերի մէջ մտած բառեր, իսկ փունարէնները ամենամեծ մասամբ անտոյժոր և անգործածական: Թալորդ աղիւսակի մէջ կարելի է տեսնել յունարէն, պարսկերէն, ինչպէս և ասորերէն բառերի գործածականութեան համատուրիւնը հին մատենագրութեան, արդի գրական հայերէնի և բարբառների մէջ:

պրս.	ասոր.	յն.
751	177	775
582 (77%)	96 (54%)	184 (24%)
328 (43%)	56 (32%)	51 (7%)

Փոխառութեանց ընդհ. զուամբը

Որքանի՞ք գործածական է արդի լեզուում

Որքանը գործածական է բարբառներում

Այս համեմատութիւնից պարզ երեւում է որ յունարէն բառերը քանակով թէև ամենաշատն են, բայց օրակոյ մամենավատն են:

Յունական փոխառութիւններից անբաժան պէտք է լինել նաև այն բառերը, որ փոխ է առել հայերէնը լատիներէնից, որովհետև, ինչպէս Ժ. զլիսում բացատրեցինք, այդ բառերը փոխ են առնուած ո՛չ թէ ուղղակի լատիներէնից, այլ յունարէնի միջոցով, ըստ որում ներկայացնում են ճիշտ այն ձևերը, որ կրել են լատիներէն բառերը յունարէնի մէջ: Այս բառերը 98 հատ են և կարելի է դասակարգել հետեւեալ ձևով.

1. Բնութեան և նրա զօրութեանց մասին. — Ապոլիսիկիոն:

2. Կրօնական բառեր. — Ապոկրիսիար, սեյես:

3. Մարդ և մարմնի մասեր. — Չկան:

4. Հիւանդութիւններ և նմաններ. — Չկան:

5. Կենդանիներ. — Սփիւնգ:

6. Ընտանիք և ընկերութիւն. — Չկան:

7. Երկրագործական. — Վիզն:

8. Խաշնարածութիւն և զիւղատնտեսութիւն. — Չկան:

9. Գիտութիւն և արուեստ. — Նոսար, ալեսար:

10. Գոյներ. — Չկան:

11. Վաճառականութիւն և դրամական գործարք. — Չկան:

12. Շինութիւն և շէնքի մասեր. — Կանկեղան, կեղար, կիսեռոն, կրկես, օսբեռնի:

13. Հագուստ և զարդ. — Կնգուղ, կոպաղ, մանդիլ, ուրար, սուղար:

14. Ուտելիք և ըմպելիք. — Պան, սիդիզն:

15. Առուին տնտեսութիւն. — Կանբեղ, սիթ, փուռն:

16. Թիւ, չափ, կշիռ և դրամ. — Աս, ասարիոն, կենդիար, մեղիարիս, ունկի, պեռպեռաս, սիմես, դեմար:

17. Մետաղներ, հանքային նիւթեր, խէժ և նմաններ. — Չկան:

18. Ճամբի վերաբերեալ. — Չկան:

19. Ժամանակ և տոմար. — Յուկվար, փերուարիոս, մարս, ապրիլ, մայիս, յու-

ճիւղ, յալիւ, ծգոսոս, սեպտեմբեր, հոկտեմբեր, նոյեմբեր, դեկտեմբեր, ընդիկեթոն, կաղանդ, կաղանդիկոն, բեսիխսոն, իրոս:

20. Երկիր եւ պետութիւն. — ա) Երկրի մասեր — փոքրոն:

բ) Պետական կազմ եւ պաշտօնէութիւն — բիկար, եփալորատոր, դեմալիկոս, եսկայօթիայ, եսկաթօրոս, դուս, դուկեմարոս, դիկեմար, կանդիստ, կասապան, կենդիլիոն, կիւսոս, կոմեմարոս, կիւրապաղատ, կուրատ, մանկիպե, մանատար, մովիլիսիւս, սպսօսար, պարիկ, պախիկուս, պոտօսօրայ, պրեօր, պրօսիմոս, պրօպոսիտ, սեկունդիկուս, սեդեմար, սեմեմար, սեկպօս, տրատար, սիւր, վեմեմարայ, տիլիլիար, տրիւս, տգոսոս, տգոսոս, տգոսալիոս:

գ) Վարչական գործարք եւ դիւանական գործիւններ — վուլ, նակր, գոնդարիոն, իլդատոն:

դ) Հարկեր — կապիոն, կեմոն:

ե) Պատերազմ — սիկոն, տիւրոն, լաբարոն, լեգոն:

զ) Զենքեր — բեկղ, պրեմատ:

21. Սովորական կեանքի բառեր. — Սիկարեան:

Հարկերը յունարէնից փոխելու նախ բազմաթիւ յատուկ անուններ Մենք որդէն անաւնք որ հայ աղնուականութիւնը, թաղաւորները, իշխաններն ու նախարարները սիրում էին գործածել իրանական անուններ: Երբ քրիստոնէութիւնը հաստատուեց հայոց մէջ, ինչպէս որիւր քրիստոնէայ ազգերի նոյնպէս եւ հայոց մէջ սովորութիւն գործած զենել աստուածաշնչական անուններ, երբայական եւ յունարէն: Ազգապիւն այսպիսի յունական անուններ թիւը հետզհետեւ աւելացաւ: Արար լինելու համար սակայն՝ աւելացնենք իսկոյն թէ մեզ յայտնի չեն ինչ հայոց հասարակ ժողովրդական անուններ: Մեզ աւանդուած են միայն աղնուականների ու կրօնաւորների անունները. առաջինները սովորաբար իրանական եւ հազիւ երբեք յունական, իսկ կրօնաւորները՝ երբայական եւ յունական, եւ հազիւ երբեք իրանական: Անտարական սելի եւ սակայն՝ որ ինչ ամսման ժողովրդական անունները բնիկ հայկական էին, սեմաւ մասամբ կորած եւ մեզ անյայտ, իսկ յետոյ կամայ կամայ յունացան:

Երբայական անունների մասին խօսելը պահելով յաջորդ զխիսն, մենք այսպիսով ենք այն յունական յատուկ անուններ զանկը, որոնք գործածուելիս են եւ զել հայոց մէջ:

Ազգաբանգնոս, Ազգապե, Աբանգիմեա, Աբրանոս, Բասիլ, Բասոս, Գրիգոր, Սաղադ, Սաղադոս, Սաբիթոս, Կիրակոս, Ղազար, Ղեւոնդ, Մելիք, Պետրոս, Փաւստոս, Թեոդորոս, Քրիստափոր, Սեկունդոս, Գեորգ, Զենոք, Կոմիտաս, Կոնստանդին, Սեփանոս, Ազարա, Ազարի, Ագեա, Ագրիպպա, Ագրիանոս, Աթանաս, Աթանազորոս, Ալեքս, Ալեքսանդոս, Ակիլիմ, Ալեքսանդր, Ամբրոսիոս, Անաստ, Անդրեաս, Անդրեոս, Անդրեոսիկոս, Անթիմոս, Անիմոս, Անոն, Անտիփոս, Արեղայոս, Բաբելոս, Բագոս, Բարսեղ, Բարսիմ, Գեմեա, Դիոսկորոս, Նախիմ, Նամոս, Նմոն, Նուրիկ, Նուրիկա, Նուրիկա, Սասանոս, Սասանոս, Նախիմ, Լիպի, Թադեոս, Թեոդոս, Թեոփիլոս, Թեոփիստոս, Թեոփիսե, Թեոփոն, Իգնատիոս, Կասարիմ, Կիպրիանոս, Կիւրեղ, Կեմէս, Կոզմոս, Լեոնիմ, Լուկաս, Լուկիլիպոս, Մարտոս, Մարտիրոս, Մերիլիոս, Միմոս, Միւրոն, Յուլիան, Յուսիան, Նիկիտոս, Նիկողայոս, Ողոմախոս, Պանդիլոն, Պիւսոս, Քրիստափոր, Ողոկիսոս, Պոլոս, Ռամել, Ռեքոս, Ռամոն, Սեկունդոս, Սեղեմոս, Սոսթենէա, Սուփիա, Սուփիա, Սրապիմ, Վասիլ, Տիմոթեոս, Փիլիպպոս, Փիլոն, Օգոսթինոս:

Թէ՛ երբ են գործածուած այս յատուկ անունները եւ ի՞նչքան սովորական են եղել մեր մէջ, դա պիտի ճիշտ մեր կազմած ընդարձակ Հայ Առնուած Բարեկից, որ առայժմ անտիպ է:

Յունարէն եւ Պարսկերէն յատուկ եւ համարակ անունները այն տարբերութիւնն ունեն իրարից, որ մինչդեռ յունարէն հասարակ անունները ժողովրդական ընթացիկ լեզուի մէջ միշտ էլ եղել են անսովոր եւ անհարազատ եւ այսօր էլ մեծ մասամբ ջնջուել անհետացել են, իսկ պարսկերէն հասարակ անունները մեծ մասամբ հասարակ անունները, ընդհակառակը յատուկ անուններից պարսկական ձեւերն են որ ժողովրդական լեզուի մէջ բուն չեն գրել եւ յունարէն ձեւերն են որ մինչ եւ այսօր առատութեւն գործածական են:

Նախորդ գլուխներում մենք այնպես եղբայրական բառապաշարը առաջնորդ բանեղով գուրո բերել այն կամ այն շրջանի քաղաքակրթության կամ կուլտուրական ազդեցության պատկերը: Յուրաքանչյուր կամար աւելորդ ենք գտնում այդ և անհուլ գէպքում էլ արդիւնքը անհիշատակեմ յուրաքանչյուր բառերը ըստ մեծի մասին գրքից դիւրեք անցած և ժողովրդի մէջ իսպառ չմտած ձեւեր են: Բացասութիւն են կազմում միայն մի խումբ կրօնական բաներ, որոնք քրիստոնէական կրօնի հետ մտել են հայոց մէջ և ազդեցւածութիւն են այն աշխարհային իրողութիւնը, որ հայ եկեղեցին սկզբում յոյն (կեսարիոյ) եկեղեցու թեմակրթական տակ էր: Երկրորդ պէտք է յիշել ժողովրդը, որ լատինականից անցել է մեզ և փոխարինել հին հայոց տաճարը: Զուտ կուլտուրական բաներից կարող ենք յիշել երկու բառ՝ բաղամբէ և քաթան, որոնց արժէքը յայտնի է:

ԺԳ. Գ Լ Ո Ւ Ն

ԵՐԲՐԱՅԱԿԱՆ ԱՋԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՎՐԱՅ

Հայերը և երբայեցիք ուրիշ յարաբերութիւն չեն ունեցել իրար հետ, եթէ ոչ իբր տիրող և նուաճեալ Ասալին անգամ Տիգրան Մեծ երբ նուաճեց Պաղեստինը, բաղմանադար հրեայ գերիներ բերաւ ընտանեցից Հայաստանի զանազան քաղաքներում: Նրանք շատ անգիրտ ապրում էին Հայաստանում, անում ու բազմանում երկրի բոլոր մեծ քաղաքներում, ուր թուով նոյն իսկ գերազանցում էին հայերից: Այսպէս ըստ Բաղդադի Դ. 55, Արշակի գերութեան ժամանակ, երբ Պարսիկները արշաւեցին Հայաստան և բաղմանադար գերիներ Պարսկաստան քիչցին, Արաշադան գերի էին վերցրել 9000 տուն հրեայ և 40 տուն հայ, Երուսաղեմաք 30000 տուն հրեայ և 20000 տուն հայ, Զաքեհաւանից 8000 տուն հրեայ և 5000 տուն հայ, Զաքիլաթից 14000 տուն հրեայ և 10000 տուն

հայ, Վանից 18000 տուն հրեայ և 3000 տուն հայ, Նախիջևանից 16000 տուն հրեայ և 2000 տուն հայ, որով յիշեալ վեց քաղաքներից վերցրած գերիների թիւը լինում է 95000 տուն հրեայ և 42000 տուն հայ, կամ տունը 5 չունի հաշուելով՝ 475000 չունի հրեայ և միայն 210000 չունի հայ:

Գէտք է կարծել սակայն, որ հրեաները այս թուական առաւելութիւնը հայերի համեմատութեամբ, աւելի քան կրկինը, միայն քաղաքներում էր, որոնց մէջ հաստատուած էին նրանք առևտրական նպատակներով: Գիւղերի ստուար ընտելութիւնը հայ էր:

Ընդհանրապէս դիտենք որ հրեաները ուր որ հաստատուել են շատով կորցրել են իրենց լեզուն և ընդունել տեղական լեզուն: Այսպէս պիտի լինէր նաև Հայաստանում:

Բայց նոյն իսկ այն դէպքում, երբ հրեաները կորցրած լինէին իրենց լեզուն, դարձաւ նրանք չէին կարող Հայաստանում խօսած լինել երբայեցիներէն, որովհետեւ պատմութիւնից դիտենք որ հրեաները Բաբելոնում գերութեան ժամանակ կորցրին երբայեցիները և որ վերադարձան Երուսաղէմ, արդէն արամախօս էին: Ուրեմն Տիգրանի բերած գերիներն էլ խօսելիս պիտի լինէին արամերէն, որ նոյն է թէ աքադերէն: Ասորերէնը արդէն Հայաստանում խօսուած լեզու էր, Հրեաները, նոյն իսկ եթէ իրենց կրօնական հաստատութեանց մէջ պահած լինէին երբայեցիները, պիտի չկարաւ զանալին դրանով որ և է ազդեցութիւնը զորածած լինել հայերէնի վրայ: Այսպէսով երբայեցիներն ազդակի ազդեցութիւնը հայերէնի վրայ՝ ամբողջապէս վերանում է:

Բայց Երբայեցիք, ինչքան էլ փոքրիկ ու աննշան մի ժողովուրդ, որ քաղաքական ոչ մի մեծութիւն չկազմեցին և որն է ազդեցութիւն չունեցան ուրիշ ժողովուրդների վրայ, այնու ամենայնիս զրակաւ տնկրծական տեսակետով շատ մեծ ազդեցութիւն ունեցան աշխարհի մեծագոյն մասի վրայ: Հին հասկարանի իբրև օրբազան մատենան ընդունուելով նախ քրիստոնէութեան, ապա և մանիքականութեան մէջ, բաղմաթիւ երբայեցիներ բառեր նրա միջոցով մուտք գործեցին բոլոր քրիստոնէոյ մասամբ նաև մանիքական ազգերի լեզու:

Ներքի մէջ: Ամէ՛ն բառը կամաշխարհային մի
բառ է: Դրեթէ նորնպէս է նաև զենեմ, ու
րից էևացել է միջև անդամ ֆրանսերէն
ժեն (նեղութիւն), ժենե (նեղել), որ ժենե
(նեղութիւն):

Հայերէնի մէջ Ս. Դրքի և երրայական
գրականութեան միջոցով մտած բառերի
ընդհանուր գումարը 125 է: Տալիս ենք
այստեղ այդ բառերի այբուբենական ցու-
ցակը:

աբբանա
աղաւ
ալիւլիւս
ակեան
անաստատ
ամբ
ասիդ
աւարով աստիպատան
ափիով
բակեղեր
բաւալ
բելիւս
բէթ
բոսոր
գեղդուր
գեղդեղ
գունի
ելովա
եմակ
եփաւ
էլի էլի
բաւաւ
բեւափ
իսեմով
կաղեսիմ
կորբան
մազարով
մաման
յան
յաբելի
նեւաւ
նիւան
ուբալուրիւմ
ռաբբի
ռափալ
աաբել
սազերով
սիւան
սուարիմ
փեղմանի
ֆերիմ
ֆովար

ագանով
ագոն
ադի
անիակ
ամեն
անբանի
ասոր
արգոթ
ափիւսով
բամա
բեղել
բեմով
բբուլ
բարկանիմ
գեն
գերում
գաբիւ
եղամ
երդար
գիւ
բալլիթ
բաւ
բելե
իւիւրան
կաղես
հուամթ
ման ամանայ
մեմեմով
յաբուլ
նազալի
նեւրաւ
ովանայ
ռիւլիւ
ռաբբուլ
սաբաւով
սաղաւ
գազան
տոկով
վայմարով
ֆակով
ֆեփուր
ֆովարիմ

ագագաւանով
աղաղայիլ
ալիւղամայ
ամաստակով
ամոն
ապիով
աւարով «մաւաւ»
արիւր
բողին
բաւալ «փալալ»
բեղել
բեղդեղ
բոյոս
բուլ
գենեն
գեղդիւ
գաբուլ
եղմանի
երգալ
էլ, էլիւրիմ
բաւուլ
բեման
բաւե
կազամագեղով
կեփալ
ղաւ «խնկի ծաւ»
մանայ
միւրաւ
յեղեւ
նեկաւ
նեւաւ
ովիւր
սեղ
ռաւալ
սաբաւ
սաղեմով
սեւեւիւրիմ
սաւել
փաւաղուլ
ֆաւալ
ֆոսին

ԳՐԱԽՈՍԵԿԱՆ

L'Eglise Apostolique Arménienne et sa doctrine. Père Bedros Kassardjian. Précédé d'une lettre liminaire de M. A. Navarian. Imprimerie Turabian Paris 1943, pp. 254.

Հակառակ անցնող պատերազմի տխուր բերույթներուն, այս միտքը չզգործեցաւ գործելէ և արտագրելէ, մասնաւորաբար Ֆրանսայի մէջ, ուր ամենէն զօրախորը եղան հետեանքները պատերազմին։ Այսօր, պատերազմի վախճանին, արդէն իսկ կը ստանանք Ֆրանսայէն Ի. Բրակի և քանակի բարիքներով արժեւոր գործեր, որոնք թեւ թեւ գրախոսութիւն հետզհետէ Սիոնին մէջ։

Մենք աչքի առջև ունինք մին այդ գործերէն, և այս տողերը յատկացուած են այդ պարտքը կատարելու։

Հեղինակը՝ L'Eglise Apostolique Arménienne et sa doctrine, հատորին հայ քահանայ մըն է (այսօր կը պաշտօնավարէ Փարիզի Ս. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ), որ բոլորն ու նախաձեռնողութիւնը ունեցած է մօտենալ, որքան իրաւ, այնքան կուսական (litigieux) այն նիւթին, որ պարունակութիւնը կը կազմէ այս կոնիկ աշխատանքին։ Նպատակը՝ Մանթիքանիլ Ֆրանսայի մէջ հասակ առնող հայ նոր սերունդին, մեր ազգային եկեղեցին, և անոր ուղղափառ վարդապետութիւնը։ Իսկ փոփոխութիւնը։ Ապացուցանել և շեշտել Առաքելականութիւնը մեր եկեղեցւոյն։ Այդու իսկ իսպառ մերժել անոր հերձուած ծով ըլլալու մեղադրանքը։ Եւ վերջապէս յստակ և ճիշտ դասաւորումով մը տալ մեր եկեղեցւոյ ուղղափառ տեսակէտը վարդապետական զանազան հարցերու մասին։

Գործը իրեն ճիշդ ուղադրու է արդարեւ Անցնող քառորդ դարու շրջանին, մենք չունեցանք զօրախորաբար, աշխատանքներ, հրատաքուած այս մտահոգութեամբ։ Թերեւս անոր համար որ հոն տեղ առնող հարցերը, չեն, շահագրգռել տալիս մտքերը և սիրաշահիչ զանգուածներու հետ տաքերը։ Անոնք մնացին բաժինը՝ մասնաւորներու, որոնք հանգստեանքներ բերումով, հարկին ներքեւ են, ընել ուսումնասիրութիւնը, վերացական հրամանակաբ-

գերու (dogme)։ Արժանապատիւ հեղինակը կը գիտնազարկէ այս վտանգը։ Ընելով փորձ ձը հրատաքութեան, նման աշխատանքի մը։ Առաջին անգամն է որ քահանայ վը, այս վերջին քսանըհինգամեակին, նախքան ձեռնութիւնը կ'ունենայ հրապարակ գալ, պայպիսի շատ կարեւոր գրքով մը, այն ալ Ֆրանսերէն լեզուով։ Եւ ասիկա ի պատիւ իրեն, տրուած ըլլալով որ մենք կը ճանչնանք զինքը, երբ ինքը եկած էր Երուսաղէմ կրօնաւորելու ազդեղագրութեամբ։ Պահանջը նման աշխատանքի մը։ Մենք կը կարծենք որ հետեւն է քահանային։ Արժանապատիւ Տէր Հայրը իրաւամբ զգացած է անհրաժեշտութիւնը այդ պահանջին։ Մեր եկեղեցւոյ վերադարձման այս օրերուն, տալ մեր եկեղեցւոյ պատմութիւնը և յստակ կերպով դասաւորել անոր վարդապետական տեսակէտները, այն ալ Ֆրանսայի մէջ ապրող մեր նոր սերունդի հաշուին, կը կազմէ իրական անհրաժեշտութեան մը։ Եւ ասիկա առաջինն է այս գրքի արժանիքներուն։

Ուրիշ առաքինութիւն մը, որ իրական բարիքը կը կազմէ անոր, վէպի մը պէս ընթերցելի ըլլալու հանգամանքն է։ Մենք կը կարծենք որ այդ գրքին մէջ տեղ առնող հայեցողական սահմանումները հաճաքով պիտի կարդացուին բոլոր անոնց ալ կողմէ, որոնք հազիւ ունին հասութիւնը այդ հարցերուն։ Տէր Հայրը, հասկնալի պատահումներով, մնացած է պարկեշտ, անյաւակնոտ, և լրջութեամբ դասաւորած է վարդապետական բոլոր այն հարցերը, որոնք բազմազան հատորներ արժած են Եկեղեցւոյ մեն հայրապետներուն։ Ան օգտուած է մեծապէս Օրմաշեան Սրբազանի Ազգապատմէն, և մասնաւորաբար աստուածաբանական այն մեծահարուստ գործին, որ կը մնայ անտիպ մեր քով։ Ջանացած է զիրոյ պահել իր հատորը հպկանառական և փառապարկական։ Միտք հոգնեցնող և համարձակ խնդրանքները, Հարցերը կը ներկայացնէ իրենց պարզութեան մէջ, յստակ և որոշ ճշտագրութեամբ։ Ձի կայ յաւակնութիւն զանոնք մեկնաբանելու, և կը խուսափի, մեր եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ տակաւին իրենց լուծումը յայտնի չունեցող հարցերուն մասին ընել իր անձնական դատումները, և տալ վճիռներ։

Գրքին բովանդակ պարունակությունը նորություն մը չի բերէր անշուշտ մեզի: Երբ նկատի ունենանք, այն մէկ երկու աւելի լայնեղ գրքերը այս ուղղութեամբ, որոնք աւելի նեղինակաբար, հանգամանորէն, կը մօտենան մեր եկեղեցւոյ պատմական դէպքերու և դէմքերու ճշտումի գործին, և մանաւանդ կը մխրճուին մանուածապատ մանրամասնութեանցը և փաստարկութեանցը մէջ վարդապետական հարցերու: Յիշելու համար մէկ երկուքը անոնցմէ, կուտամ անուններ: Օրմանանանի Ազգապատումը, Հայոց Եկեղեցին, և Տեսական Աստուածաբանութիւնը, Բարգէն կաթողիկոսի Հայ Եկեղեցին, և Սահակ Քնիւր. Տէր-Սարգիսեանի Քննական Կրօնագիտութիւնը: Բայց ինչ որ յատկանշական է՝ հրատարակութիւնն է այս գործին, կանոնաւոր և կոկիկ դուրսեմբար: Ձայն կարդացող մը կարող պիտի ըլլայ յատկ և ամբողջական պատկերը ունենալ մեր եկեղեցւոյ և անոր վարդապետութեան, առանց չլիոթ և տարակոյտ ըստեղծելու մտքերու մէջ: Իրեն անդեկութիւններու գումար, ան կը մնայ հետաքրքրական: Մենք մտքի առջև ունինք, վերը յիշուած գործերէն զատ, հայ և օտար լեզուով գրուած նման աշխատանքներ, որոնք երբեմն կ'անցնին իրենց առաջագրութիւնը խօսքի առաւելագոյն բաժիններով: Այս մըբռնումով մենք կը նկատենք այս գործը օգտակար: Ձայն պիտի կարգան ոչ միայն մասնագէտները, այլ նաեւ բոլոր անոնք որոնք ունին հեռաւոր հետաքրքրութիւն մը նման հարցերու մասին: Ձայն պիտի կարգան նաեւ օտարները, և ճանչնան մեր եկեղեցին իր լայն, բայց ուղղափառ գծերուն մէջ:

Կը յայտնենք Թէ L'Eglise Apostolique Arménienne et sa doctrine հատորը իբրեւ յաջողութեամբ մըն է, իրեն օգտակար և մեր օրերու պահանջք մը գիմաւորող աշխատանք: Կը շնորհաւորենք Տէր Հայրը իր այս քաջութեան համար, սպասելով իրմէն լաւագոյն արդիւնքներ, նոյն ոգիէն թելադրուած:

ԳՐԻԳՈՐ ԱՅԵՂԱՅ

ՄՈՒՐԻ ՏԱԽԵՐ, Կ. Յ. Կարապետեան (ԱՅՆ): Տպարան Ս. Յակոբեանց Մուսաղլմ, 1945: Էջ՝ ԺԵ + 110: Գին 20 Պ. Գնանկամ:

Երեսադէմի Ս. Յակոբեանց Տպարանէն վերջերս լոյս տեսած է Մուրի Տախեր վերադարձը քերթուածներու հատորիկ մը:

Հեղինակը՝ Կ. Յ. Կարապետեան Սիմոն մէջ հրատարակած կարգ մը քերթուածներէն զուր, անծանօթ մըն է, և հետեւաբար մեր դրական հրապարակին համար նորութիւն մը: Առիթաւ պատահաւ մը չէ՝ ժակայն օրակէսի հատորը լըլլաւ օրմանի օրը ուշադրութեան:

Նիւթը հատորին՝ երկատարադրութեան յախտնական տպրումներով է դաշաւոր ու հարկ չի կայ զանաք ընդլայնող երկար սահմաններու:

Այդ զգացումը տալու, տպրեցնելու իր եղանակը սակայն կրնանք նկատել զրեթէ անմական, չին է լարը և հետեւաբար անխառնափոխի զայն փորձարկողներու պարագային փառք վըտանդը, — ըլլալու արձագանգ շատ գործածական նոյնիսկ մշտած տարադրութեան, արտայայտութիւններու: Անկէ կրցած է փրկել իր հատորը սովորական բառակոյտի այդ ճակատագիրէն, անօք բերելով անձնական տարրի մը յանելումը:

Առիթաւ արժանիք մըն է, որով Յնելի մէջ երեսն կուգայ օրոյս տեսակ մը երգիչը, անհամար, զուգու, զգաստ, հետեւ հատարակ զարգաբանքն ու պոռոտ արտայայտութիւններէ:

Իր մէջ առ կեցածաւքը թելադրող ազգային կարելի է նկատել շրջանակը ուր բացառած են ընկալուչ էջերը իր կենսիքին, վառական վարձարաններու մէջ իր բուրբած ընթացքը, — հորաւորաւ Ս. Յակոբի մըն է (*) —, կրեական մըթնաւորով ազգական իր տունը, չինած են իր մէջ զգաստութեան վերածուող շաշտարկիչ այդ տպրումներուն վերապահ զգացումը, չեւտելով միաժամանակ մթութիւնը իր ցաւին ու աղեւորուն՝ աւելիով: Դաստիարակութիւն մը որ խոքապէս իր կնիքին տակ է առեր իր շրջանակէն ալ զուր, համալսարանի մը սեմինուն ու մեծ աստանի մը հրապարակներուն արձակութեամբ վառականի ինքնամփոփումով այդ աղանձ մասնաձիւն ու արտայայտութիւնը, ու ասով այդ հրապարակներուն վրայ օրոյս մը բերկրանք և ասոր անխառնափոխ յաջող յաւաքարութիւնը:

Յնելի մէջ այս բուրբ երեսն կուգայ բնականութեամբ ու պարզութեամբ մը, որ կը ապաւորէ: Իր զգացումներու ցաւաւ զօրութեան

(*) Այսպէս կը տիրեն ներկայացնել ինքնինքնին մեր պոփիկները՝ որոնք կը յաճախեն Ս. Յակոբի վարձարանը ու Եսայ յանախ ծնած ու մեծցած են փանդէն ներս:

կետ, կը գտնեն խաղաղութիւնը կշռուած արդա-
յայտութիւններու հանդէսին: Եւստօ տնիմատ
պոսթիկալմիսը, բան մը որ կը շնչուէ իր զգա-
ցուններու իրաւութիւնը, շնորհութիւնը: Ու կ'աբ-
ձանագրենք այս նոր հասարակ հաշտոյն շնորհը ի-
րաւ զգայնութեան և նշտեալաբար հոգեկան պար-
կնչութիւնն մը: Արժանիքներ որոնք հասարակ
կ'օժտեն ինքնութեամբ զգացումին և ըստած-
քին — բաներ որոնք յառաջ մտնով կը փնտռենք
շատերեւ մօտ:

Մօլթ Յուներ հասարակ ներս քերթուածնե-
րէն շատերուն կետ, մենք կ'այցելուինք խոր
տարածութիւն մը, տղամարիւնը սեղմուած, ու
յանկարծ հրապարակներու բախտին միայնակ
թողլուած իրաւ, խորունկ պատանդին: Թա-
խիծ մը կայ ծրարուած այդ քերթուածներուն
ծոցը: Թախիծ մը սակայն որ աւելին է իր տե-
ռակ մը քաղցրութիւնովը, որ կը բռնէ քեզ:

Ու այդ բոլորը տրուած շատ քանակ հան-
դերձանքովը ոչ քմայքատ երեւակայութեան մը
պատկերներուն, քաղուած այն բոլորէն, ինչ որ
կենդան է իր շուրջը, — մարմն ու բնութիւնը,
ծանօն աւանտարդ, զայնու ու ծմակը, զայնու ու
ծայրը — այսպէս իր մէջէն կենսաւարելով ինչ
որ անշուշտ կերպարանքն ու ձեռք է իր շուրջը,
խռովքովը իր հոգիին որ ինքն աւելի գտնել յայն
տանին իր վայելուչ կերպարանք տարաքին պատկեր-
ներու և զգայնութիւններու այդ հանգչտին մէջ:

Ան ինչ որ շատ աւելիով կը պայմանաւորե-
րանաւորողը մարդուն մէջ, ու Անելի քեր-
թուածներուն մէջ կրկնուի ըսելով թէ կան այդ
սեռակէտով իրենց համարն գտած էջեր:

Եւ իր սեղ — ձեռք — իւրիս ինքնա-
յատուի դրոշմ, ոչ մէջ նորութիւն կը բերէ մեզի
այդ սեղ, որ կրկնուի է միայն Վ. Թէքէնանով
կերթուածութեան տօգայն ու փայլատ այն ունին,
ինչ որ այսօր Սփիւռքը կը գործածէ ընդհանրա-
պէս:

Հասարակ ընթերցումէն ետք հիմնական տեղա-
թափիւն մը որ կը ներքէ մեզ այն է որ խառ-
նեւածք մը չի յայտնաբերուի այդ հասարակ,
յատուի դէմք մը չի շինուի մեր մտքին մէջ:
Արեւիկ Թէքէն արդիւնքն է հեղինակին շատ վա-
ղատքով ըլլաւուն: Անշուշտ այս պարզայայտ նկա-
տի չափով զանազ արտք իրենց քսան տարե-
կանին, արդէն իսկ վաւերական բանաստեղծներ

են: (Դաւթեան, Մ. Մեծարեց), քանի որ անուշ
ծնած բանաստեղծներ են: Մինչ Անելի հետզհետեւ
պիտի կազմուի, իր մէջ եղածը զգայնութիւն
մըն է: որ կ'աշխատի արաւեստի բարձրացնել, ու
տախիւս իր կատարելագործումին համար կը պա-
հանջէ որչափ է ժամանակ:

Խառնուածք մը յայտնաբերելու մէջ տա ան-
բաւարարութիւնը կրկնէ արդիւնքը նկատել
նաեւ այն աշխարհին ուր կազմուեցաւ ինչ և որ
աննպատակ է իրեն: Նկատի հանեցէ Սփիւռքի
մեր բանաստեղծներէն յաջողները: Անոնք արդե-
ր են՝ կազմուած շատ յառաջ Արեւմտահայ Գրական-
նութեան աւանգուսթեան մէջ, այսինքն գտած են
նպաւան իրաւ. բանաստեղծութեան, սուրի խոս-
քով՝ ազատարարական սուղղները են անոնք ոչ մի-
այն զբաղան աւանգուսթեան մը մէջ իրենց կազ-
մաւորումով, այլ նաեւ նկատելի է որ անոնք շատ
յառաջ հաղորդ են մեծ մայիկոթներու, իրենց
այլաբան աշխարհայնակ ոտաններուն ճամբովը,
այսպէս արինակ մը տուած ըլլալու համար Մա-
կըմբացաբիւմ զրգին հեղինակը որ կրկնէ ը-
սելով թէ աւելի խառնուածք մը յայտնաբերող աշ-
խարհի մը նպատակը, ու ատոր հետ հասունու-
թիւնը տարբերի: Մակըմբացաբիւմը գիրք մըն
է որ գրուած է ծանր ոտացուններու գինով:

Անելի աշխարհը, Ըսինք թէ վաւերական լըբ-
շահակ մըն է որ միայն, իր որոշ սեղուններով,
Անելի, Բիւրեղեան, Միկըմբացաբիւմ վարձարանի
մը շրջանը, — չեմ ընդլայնել, Դաւթ գրուեց թէ
որչափով խեղճ են այդ յարկերը զբաղան աշ-
խարհ մը կազմելու մէջ իրենց կարելի նպատ-
տովը:

Եւ սակայն հասարակ կը մնայ ճամակերելի իր
միւս արժանիքներով՝ որոնք յիշեցի վերը, և յե-
տոյ ճամբ՝ որ եթէ Անելի զրգին մէջ չի կայ գի-
մագիծ, չի կայ աշխարհ, բայց կայ խառն մը
աղոց, իր վիճակին ծովին, որոնք կը ցանկան ու
չեն հասնի, կ'երազեն՝ բայց տկար են իրենց
երազը նաւանելու համար, ու... կը տառապին:

Կը սպասենք վտանգութեամբ թէ Անելի մէջ
կենցեղ առեւող արժէքները պիտի յանդին աւելի
հիմնաւոր արդիւնքներու, առաջնորդելու հա-
մար զինք, որ իր իսկ բաւերով — գէպի շայն
առեւող լոյսի ուր հոգիները կ'ապրին բանաստեղ-
ծի կենցեղը մեծ:

ԳԵՂԱՄ Գ.

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՆԻԿՈՍԻԱ

ARMENIAN CHURCH COUNCIL

NICOSIA

Նիկոսիա, 29 Հոկտեմբեր 1945

Պատուաբան հիմնադրուքին

«ՍԻՄՆ», Կրօնաբերքի

Երուսաղիմ

Ժամանակե մը ի վեր ցաւով կը տեսնենք որ Նիկոսիացի մը, Պր. Ն. Մազաւեսեան, քերթերու միջոցաւ հալածանք մը սկսած է մեր Հոգ, Հովիւին Առջ. Տ. Խոսէն Ա. Քննչ. Դուլիկեանի դէմ:

Ձեզ ուզե իրեն հետ վեցի բանուիլ, բայց կ'ուզենք խորհուրդ տալ որ օգտակար բաներով ու նիւթերով զբաղի եւ զբաղեցնէ Հայ Մամուլն ալ:

Յարգանք աւելնիմ զրոգնեալն եւ զուրիւնները հիւրընկալողներուն հանդէպ, բայց մենք զմեզ չենք կրնար արգիլել մտածելէ թէ մեզի են այն սխալները որոնք կը յատկացուին եկեղեցական մը անիրաւօրէն խօսքելու եւ նալածելու նպատակին:

Մենք եւ մեր ժողովուրդը շատ գոհ ենք մեր Հոգեւոր Հովիւէն, որուն անձնութիւնքեան եւ արժանաւորութեան տեղակ են Կրօնական վերին Իշխանութիւնները:

Կը հաւատանք թէ Հայ գիտակից Մամուլը եւ անոր խղճամիտ վարիչները պիտի ուզեն հրատարակել այս երկտողը եւ պիտի վերապահեն իրենց սուղ եւ բանկազին սխալները՝ քիմախնդրութենէ եւ անձնականութենէ զերծ ու նաւորութեան համար տիրիչ ու շահեկան զրուրիւններուն:

Կանխաւ յայտնելով մեր շնորհակալութիւնները կը մնանք

Յարգանքով

Ի դիմաց

(ԿՆԻՔ)

Նիկոսիոյ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան

ԱՏԵՆԱԴՊԻՊ

վասն ԱՏՆԱՊԵՏԻ

ՏՕԲԲ. ԱՐՄԱՏՈՒՆԻ

Կ. ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ

Յ. Գ. — Կը խնդրուի Հայ Թերթերէն արտատպել վերոյիշեալ լուսաբանութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ

**ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ
ԱՐՆԻՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ**

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐ

ՀԱՐԹՈՆԻՒ ՍԵՐՈՒՆԳ

Ա - Բ ԳԻՐԲ

Էջ 365

Գին 60 Պաղես. Դան.

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ

ՍՓԻՒՌԸ

ԵՒ

ԻՐԱԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

(Վ. ԹԵՔԵՆԱՆԻ ԱՌԻԹՈՎ)

Էջ 111

Գին 30 Պաղես. Դան.

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐԲԸ - ՍԻՐՈՅ ԳԻՐԲԸ

ԵՒ

ՑՐԻԻ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

Էջ ԺԶ + 160

Գին 15 Պաղես. Դան.

ԱԶԴ

Տպարանի Տեսչութիւնը Հալէպի եղանին համար՝ Ս. Աթուոյս Տպարանէն լոյս տեսնող գրքերու վաճառման գործակալ նշանակած է ՊՐ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՍԱՊՈՆՃԵԱՆԸ: Կը խնդրուի ամէն սպասարան կատարել յիշեալ պարոնի միջոցաւ: